

Újpesti

2010. december XVII. évfolyam 4. sz.

Helytörténelmi Értesítő



Először csak egy modern, új ház volt a világ végén. Igen, pontosan ott, mert nekünk, istvántelkieknek éppen a Fóti útnál kezdődött a világ vége. Ami amögött volt, az szinte nem is volt a térképen: titok, homály és idegenség. A Fóti út is csak azért maradhatott, mert az vezetett a temetőhöz, melyet akkoriban oly fájdalmasan gyakran látogattunk.

Egy különös ház volt csupán, semmi más. Telente, ahogy leszálltunk a buszról a Baross utca sarkán, hogy addig a vállunkra vetett szánkóinkat kicsit megtolva lezúduljunk a Kiliánig, volt időnk gyönyörködni benne: láttuk, ahogy kezdődött az épít-

kezés, ahogy beköltöztek, és ahogy a parkolót belepték az autók, a városban akkor még szokatlan mennyiségben.

A „Kutató”: így hívta a nép. Hogy pontosan mi a neve, azt Gyuszi bácsitól tudtam meg egy vasárnapi ebédnél. Meg azt is, hogy mivel foglalkozik. Gyuszi bácsi mérnök volt az Izzóban (ő volt a Boranéni férje, tehát apám sógora, akkor nekem kim is?), egy időben úgy volt, hogy átkerül a kutatóba, de aztán inkább a váci képcsőgyártást bízták rá. Tőle hallottam ott az ebédnél először azt a szót, hogy félvezető.

Félvezető, ez elég rejtélyesen hangzott. Nyugtalanul aludtam azon az éjjel.

□ Jolsvai András



Tudósok a KFKI-ban



„1990. április 2-án elhunyt Bodó Zalán, a hazai fizika nemzetközileg elismert tudós munkása, művelője. A budapesti József Nádor Műszaki Egyetemen kapott gépészmérnöki diplomát 1943-ban. A háború után az Egyesült Izzó Kutató Laboratóriumában kezdte tudományos munkáját. A lumineszkálás fizikájával foglalkozó kutató csoport tagja lett. [...] Az MTA Műszaki Fizikai Kutató Intézetének megalapítása óta Bodó Zalán itt dolgozott élete végéig. 1959-ben Szigeti Györggyel és Szép Ivánnal együtt Kossuth-díjjal tüntették ki a lumineszkáló anyagok és félvezetők kutatása terén elért eredményeikért, amelyekkel a hazai fénycsőgyártást és a tranzisztorgyártást segítették.” (Fizikai Szemle, 1990/11.)

„Lendvay Ödön 1958-ban lépett az MTA Műszaki Fizikai Kutató Intézetébe. Kutatói pályája kezdetén fényporokkal, ZnS kristályokkal és az amorf ZnS lumineszcenciájával foglalkozott. Kristályfizikai kutatásaiért 1962-ben Schmid Rezső-díjban részesült. Az 1970-es évektől vezetése alatt fejlődött ki az AIIIBV félvezető anyagok lumineszcens alkalmazásának rendszeres hazai kutatása. Élete főművének tekintette az eddigi kutatások eredményeinek korszerű termékbe, gyártásba vitelét, önálló optoelektronikai alkatrész gyártó üzem és kutató-fejlesztő hely megalakítását. Hosszú és sikeres kutatói és vezetői múlt volt már mögötte, amikor a K+F után a »gyártás« szervezésébe kezdett.” (Fizikai Szemle, 1991/2.)

„Bozóky László 1911-ben Nagyváradon született. 1919-ben családjával Felsőögdön telepedett le. A középiskolát a váci Piarista Gimnáziumban végezte. [...] A fizikát Öveges Józseftől tanulta, ami későbbi, elsősorban kísérleti irányú munkásságára döntő hatást gyakorolt. [...] 1952 és 1959 között Bozóky László a Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutató Intézetének Radiológiai Osztályát vezette félállásban. Ezen osztály létrehozásának gondolata már előbb felmerült, de valóra váltására »Az atomenergia békés fel-

használása« tárgykörű genfi konferenciák idején került sor, amikor igen perspektivikusnak látszott hazánkban is a radioaktív izotópok és sugárzások ipari alkalmazása. [...] Bozóky László osztályán végzett munka alapozta meg a hazai ipar egyes radiológiai profilú termékeinek sorozatgyártását: az Irodagépipari Vállalatban a GM-csövek gyártását; a Gamma Művekben a szcintillációs számlálók kifejlesztését, az EMG-ben nukleáris elektronikai készülékek gyártását.” (Fizikai Szemle, 1996/7.)

„A magyar kormány 1950-ben meghívta Jánossy Lajost, hogy a Budapesten megépítendő Központi Fizikai Kutatóintézetben állítson fel saját elképzelése és tervei alapján egy Kozmikus Sugárzási Laboratóriumot. [...] Jánossy ugyanakkor az Eötvös Egyetem fizika-professzora is lett. [...] Mikor a KFKI igazgatója lett, intézeti szintre emelte a professzionalitás elvét azzal, hogy bővítette a központi feladatokat ellátó intézményeket és növelte számukat. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a KFKI az ő hosszú (1956-1970) igazgatósága alatt lett nagykorú, szerzett hírnevet az országhatáron túl is.” (Fizikai Szemle, 1998/3.)

„Szigeti György 1905. január 29-én született Szentesen. A család Újpestre költözése után görög-latin szakos tanár édesapja a Könyves Kálmán Gimnáziumban tanított, ahol később, 1922-ben fia érettségizett. Ezután a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet. 1926-ban az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt. (Tungsram) Kutatólaboratóriumában kapott állást, melyben 1953-ig dolgozott. [...] 1950-ben a Távközlési Kutatóintézet (TKI) vette át a laboratóriumot. Szigeti György a TKI 2. sz. Laboratóriuma (TKI2) ugyanezen épületében folytatta igazgatói tevékenységét. 1953-ban a KGM Szigeti György javaslatára létrehozta a Híradástechnikai Ipari Kutatóintézetet (HIKI), melynek igazgatója is ő lett. A Szigeti György által 1956-ban alapított Műszaki Fizikai Kutatóintézet (MFKI) végül 1958-ban kezdte meg munkáját az ő vezetésével.” (Magyar Tudomány, 2005/2.) (Összeállította: Szöllősy Marianne)

Újpesti

2010. december XVII. évfolyam 4. sz.

Helytörténeti Értesítő

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
HIRMANN LÁSZLÓ
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:

IVÁNYI JÁNOS

IVÁNYINÉ KONRÁD GIZELLA

KÖRÖS ANIKÓ

KRIZSÁN SÁNDOR

DR. SALLAI JÁNOS

SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:

HIRMANN LÁSZLÓ tanár

IVÁNYI JÁNOS okleveles építőmérnök

JOLSVAI ANDRÁS író, szerkesztő

DR. KRISKA GYÖRGY egyetemi
adjunktus (ELTE)

KRIZSÁN SÁNDOR gyűjteménykezelő

LŐRINCZ RÓBERT könyvtáros

ROJKÓ ANNAMÁRIA újságíró,
szerkesztő

SZIGETI JÁNOS a fizikai
tudományok doktora

SZÖLLŐSY MARIANNE helytörténeti-
gyűjtemény-vezető

Kiadja:

Újpest Önkormányzata

Laptevő: BANGA FERENC

Műszaki szerkesztő:

GELLÉRT KATALIN

Nyomdai kivitelezés:

NAGY ÉS TÁRSA

Felelős vezető: SZÜCS ERNŐ



A KFKI épülete (részlet)

- | | |
|------------------------|--|
| 1 | JOLSVAI ANDRÁS <i>A „Kutató”</i> |
| Múltidéző | |
| 2 | <i>Tudósok a KFKI-ban</i>
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE |
| Tanulmány | |
| 4 | SZIGETI JÁNOS <i>Műszaki Fizikai Kutatóintézet Újpesten</i> |
| Közlemények | |
| 8 | IVÁNYI JÁNOS <i>Dokumentumok az újpesti Egek Királynéja főplébánia-templom építéséről, 4. rész</i> |
| 11 | SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Az újpesti Czepli-vendéglő(k)</i> |
| 13 | ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Epizódok Aschner Lipót életéből, 11. rész: A sportmecénás</i> |
| 16 | KRIZSÁN SÁNDOR <i>„Újpest-Központ végállomás!”
Húsz éves metróérténelem</i> |
| 19 | LŐRINCZ RÓBERT <i>Újpesti Dózsából UTE – 1991</i> |
| 22 | JOLSVAI ANDRÁS <i>Köröndy egerutat vesz</i> |
| 24 | DR. KRISKA GYÖRGY <i>Súlyos természetkárosítás történt a Dunakeszi lápon!</i> |
| Híres újpestiek | |
| 25 | HIRMANN LÁSZLÓ <i>Valdemar Langlet</i> |
| Interjú | |
| 28 | SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Fél évszázadnál is több a közgazdasági szakközépiskolában</i> |
| 32 | Helytörténeti hírek |

Műszaki Fizikai Kutatóintézet Újpesten



A két világháború között Európában először Aschner Lipótnak, az Egyesült Izzó vezérigazgatójának jutott eszébe az, hogy gyára termékeinek a világ élvonalában való maradásához szükséges egy kutatólaboratórium létesítése, amelyben nemzetközileg elismert tudósok dolgoznak az új gyártmányok kifejlesztésén. A Pázmány Péter Tudományegyetem professzorát, Pfeifer Ignácot bízta meg a laboratórium megszervezésével, majd az ő nyugalomba vonulása után Bay Zoltán vezetése alatt olyan nagynevű kutató mérnökök dolgoztak ott, mint Winter Ernő, Bródy Imre, Millner Tivadar és Szigeti György.

1945 és az államosítás után új tendenciák váltak uralkodóvá hazánkban, azaz nem a termékfejlesztés, a minőség, hanem a mennyiség vált fontossá.

A tudomány fejlesztését önálló kutatóintézetekre bízta azzal a feltétellel, hogy közvetlenül az ipar érdekeit tartsák szem előtt.

A Műszaki Fizikai Kutatóintézet

Az Egyesült Izzó laboratóriumát is önállósították Távközlési Kutatóintézet (TÁKI),



Millner Tivadar

majd Híradástechnikai Ipari Kutatóintézet (HIKI) néven, és ezeket egyre inkább a hadiipar szolgálatába állították.

Akkoriban már több tudományos kutatóintézet működött Magyarországon a Magyar Tudományos Akadémia felügyelete alatt, pl. a Központi Fizikai Kutatóintézet (KFKI) és a Központi Kémiai Kutatóintézet (KKKI).

Ezek az intézetek azonban nem foglalkoztak a világon akkor kibontakozóban lévő olyan témákkal, mint a modern fényforrások vagy az elektronikát új alapokra helyező tranzistorok alapját képező félvezető anyagok, a szilícium, illetve a germánium vizsgálatával.

Ezt felismerve a három tudós (Millner, Szigeti és Winter) – mivel Bródy Imrét feleségével együtt a német fasiszták haláltáborba hurcolták – javaslatot tett az akadémia, illetve az ország vezetőinek arra, hogy hozzanak létre egy olyan alaptudományokkal foglalkozó kutatóintézetet, amelynek fő profilját elsősorban a fenti témákat magukba foglaló műszaki tudományok alkotják, amelyek az ipari kutatóintézetek profiljába már nem fértek bele.

A három akadémikus javaslata alapján a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) elnökének támogatásával 1956. október 3-án megszületett a minisztertanácsi határozat az MTA Műszaki Fizikai Kutatóintézete létesítéséről.

A határozat szerint „az új Intézet kutatási témái:

1. Tudományos kutatás az anyagszerkezet, a fémfizika és a vákuumtechnika területén, valamint új műszaki tudományos mérési módszerek kifejlesztése.

2. Az alapvetően új gyártmányok előállításához szükséges alapkutatások elvégzése.

3. Az ehhez szükséges magas képzettségű szakemberek képzése.

4. Nemzetközi kapcsolatok létesítése hasonló témán dolgozó külföldi kutatóintézetekkel.”

A határozat megvalósítása azonban az 1956-os forradalom, valamint az azt követő ún. „konszolidációs folyamatok” következté-

ben több mint egy év késedelmet szenvedett.

Az intézet ténylegesen Szigeti György igazgató vezetése alatt 1958. január 1-jén kezdte meg működését.

Az alapító tudósok elképzelése alapján az intézet helyét az Egyesült Izzó közvetlen közelében, vagy akár annak telephelyén belül jelölték volna ki. Ezt az elképzelést azonban eleinte sokan ellenezték, így aztán évekig tartott az intézet helyének kijelölése, és az épület tervezése is csak ez után kezdődhetett el.

Ezeknek a viszonyoknak ellenére a tudományos munka 1958 januárjában valóban elkezdődött, habár központi telephely híján egyszerre több helyen dolgoztak: az adminisztratív központ a belvárosban, a Martinelli (ma: Szervita) téren volt, a tudományos kutató részlegek az Egyesült Izzó területén, a gyár saját kutató laboratóriumából régebben megalakult TÁKI és HIKI épületeiben levő Bródy Imréről elnevezett laboratóriumban, az ELTE Puskin utcai épületében, valamint a debreceni KLTE területén működtek. Később, a 60-as évek elején a Központi Kémiai Kutatóintézet (KKKI) is otthont adott néhány kutató részlegnek és az adminisztrációnak.

1959 márciusában kezdődtek újra a tárgyalások az Intézet épületének helyéről, illetve felépítéséről. Végül hosszas viták és egyeztetések után 1963-ban megkezdődött és 1965-ben befejeződött az építés, és a kutatók birtokba vehették Újpesten a Fóti út 56. sz. alatti épületet. (Ugyanott, mellette épült fel a HIKI új épülete is, amelyben évekkel később megalakult a Mikroelektronikai Vállalat, a MEV, a magyar tranzistor-gyártás megkezdésére.)

Természetesen az eltelt idő sem ment veszendőbe.

A lumineszcens és félvezető anyagok témájában Szigeti György vezetésével folytak mind elméleti, mind kísérleti kutatások, amelyek sikeres voltát jelzi, hogy 1959-ben a magyar tranzistor kifejlesztésében elért eredményekért Szigeti György, Bodó Zalán és Szép Iván a Kossuth-díj ezüst fokozatában részesültek. A későbbiekben ezen a kutatási területen dolgozók száma úgy kibővült, hogy önálló főosztályként folytatták a kutatást.

Az új székház elkészültéig a kutatómunka legnagyobb része az újpesti Bródy-laborban folytatódott.

Itt folytak eleinte a szilícium és germánium félvezetőkkel, majd a GaAs és hasonló III-V típusú félvezető fényforrásokkal, világító diódákkal végzett kísérletek is. Ezen a területen kiemelkedő munkát végeztek Szép Iván, Gergely György, Bodó Zalán, Lendvai Ödön és még sokan. A kezdeti időben igen nagy jövőt jósoltak az ún. elektrolumineszcens fényforrásoknak, amely témával Magyarországon először Szigeti György kezdett foglalkozni, majd Rónainé Pfeifer Judit, Schanda János és mások végeztek eredményes kutatásokat.

Ehhez a témához kapcsolódtak előbb a kristálynövesztéssel, majd később az ún. Hetero-átmenetekkel folytatott vizsgálatok, amelyekkel Leningrádban a később Nobel-díjas professzor, Zsorez Alfjorov is foglalkozott.

A fenti témákból szervezték a MÜFI kutatói Szigeti professzor vezetésével előbb 1967-ben az első Lumineszcencia-konferenciát, majd 1970-ben a félvezető (p-n) Hetero-átmenetekkel foglalkozó konferenciát Budapesten, amelyekkel az „új” Intézet óriási nemzetközi elismertségre tett szert.

Ebben az időben történt a félvezető-kutatásban az áttérés a szilícium, germánium alapú félvezetőről a III-V típusú, vegyület-alapú, pl. a GaAs és hasonló eszközökkel folytatott vizsgálatokra. Ez egyrészt továbbra is a fényforrások, másrészt a tranzistorok irányában folytatódott. Volt egy harmadik terület, a CCD detektorok kutatása is, de erre viszonylag kevés energia jutott.



Winter Ernő

Mindezen felsorolt területek műveléséhez elengedhetetlen volt a vékony rétegek fizikájának tanulmányozása és elektron-mikroszkópos vizsgálata, valamint a vékony fém- és szigetelő rétegek előállítási technológiájának kidolgozása, amelyben Póczy Jenő, Barna Péter, Zsoldos Lehel és mások értek el jelentős eredményeket. Ez a terület később szétvált a Gunn-diódák, illetve az ún. epitaxiás rétegnövesztés irányaira. Az előbbiben Pataki György és Mojzes Imre, az utóbbiban Pődör Bálint, Rónainé Pfeifer Judit és még sokan dolgoztak komoly eredményekkel.

Fémfizikai és vákuumtechnikai kutatások

A fémfizikai és vákuumtechnikai munkálatok alapítója és vezetője Millner Tivadar volt, aki 1970-ig irányította ezt a területet.

Millner professzor már a II. világháború előtt is a wolfram-kutatás világszerte elismert szakértője volt. Az Egyesült Izzó Kutatólaboratóriumában, a későbbi Bródy-laborban együtt dolgozott Szigeti Györggyel és együtt alapították a MÜFI-t is.

Alapvető szerepe volt a modern halogén izzólámpák és a gázkisüléses világítóeszközök, a fénycsövek magyarországi gyártásának megindításában. 1954-ben Kossuth-díjjal, 1970-ben Állami Díjjal tüntették ki.

A wolframkutatásban kiemelkedő szerepe volt Bartha Lászlónak, Prohászka Jánosnak, Gaál Istvánnak, Horacsek Ottónak, Vadasdi Károlynak és Varga Lászlónak is.

A legfontosabb eredmények ezen a területen a wolfram izzószálak szilárdságát fokozó adalékanyagok (tórium, alumínium, kálium) kikísérletezése, amelynek következtében a halogén lámpák üzemi hőfokát 3000 °C fölé, és ezzel a világítási hatásfokát is többszörösre lehetett emelni.

A fémkutatási téma mély elméleti kutatómunkát is igényelt, ebben Demendy Zoltán, Geszti Tamás, Kertész János, Vicsek Tamás és nem utolsósorban Nagy Elemér, a későbbi igazgató játszottak kiemelkedő szerepet.

Ugyancsak Nagy Elemérnek volt fontos szerepe az Intézet ipari kapcsolatainak kiterjesztésében is. Ő is, mint sokan mások a MÜFI-ben, pályafutását az Egyesült Izzó kutatójában kezdte, de később ő kezdeményezte a Dunai Vasművel, majd a diósgyőri Lenin Kohászati Üzemmél való együttműködési szerződéseket.

E szerződések keretében sikerült a Magyarországon gyártott hengerelt acéllemezeket a világ számos országába exportálni.

Természetesen az intézet többi részében folyó munkák is sok bel- és külföldi ipari intézménnyel való kapcsolatok alapjává váltak. Főleg az Egyesült Izzó, de mások is, pl. az amerikai General Electric, a holland Philips, a német Osram és a japán Toshiba cégek álltak kapcsolatban a MÜFI-vel.

A rendszerváltás után lehetőség nyílt arra, hogy az intézet munkatársai új vállalkozásokat alapítsanak, ilyen a Semilab vagy a Technoorg Linda.

A wolfram-kutatás mellékágaként folytak keményfém-kutatások, a mesterséges gyémánt vizsgálata, illetve kerámiák vizsgálata is igen kiterjedt nemzetközi együttműködés keretében. Ezekben a témákban elsősorban Arató Péter, Gaál István, Bartha László és Rónainé Pfeifer Judit vettek részt.

Szigeti György igazgatói feladatai közül az egyik legfontosabbnak azt tekintette, hogy az intézet kutatói, nemcsak a vezetők, de a fiatalok is minél többet járjanak külföldre, lehetőleg a fejlett nyugati országokba, hogy minél több tapasztalatra és kapcsolatra tegyenek szert.

Ezeknek a kapcsolatoknak a fejlesztésében és hazai hasznosításában kiemelkedő



Nagy Elemér

szerpepe volt Beleznay Ferencnek, Pődör Bálintnak, Balázs Jánosnak, Bartha Lászlónak, Barna Péternek, Barna Árpádnak, Makai Jánosnak, illetve az optika területén Schanda Jánosnak, Gál Mihálynak, Eppeldauer Györgynek és Czibula Györgynek.

Mind a fényforrások kutatásához, mind a fémkutatáshoz, de az összes egyéb témához is kiterjedt mérés technikai háttér ismeretekre, illetve a legmodernebb eszközparkra volt szükség.

Ennek szellemében alakultak az elektromos, elektronikai, optikai és vákuumtechnikai kutatócsoportok, új, modern mérőeszközök és berendezések kifejlesztésére, különös tekintettel a nyugati államokban akkor érvényben volt eszköz-szállítási tilalomra, az embargóra.

Sok olyan mérőberendezést konstruáltak és építettek meg akkor a MÜFI kutatói, amelyek a nyugati piacon már hozzáférhetőek voltak, de Kelet-Európába nem szállítottak. Ilyen volt pl. a tér-emissziós mikroszkóp vagy az itt kifejlesztett CCD, Andrászi Andorné munkája, amelyet sajnos nem lehetett folytatni az akkor ígéretesebbnek látszó buborékmemória-kutatások miatt.

A különböző vékonyréteg-kutatási területeken is sok új mérési módszerre, illetve eszközre volt szükség. Ilyen volt pl. a Gutai László által kifejlesztett négy-tűs felületi ellenállás-mérés.

Ezeknek a munkáknak nemzetközi elismertségére jellemző, hogy a világítástechnikában elfogadott nemzetközi szabványok megalkotására alakult szervezet egyik nagy tekintélyű elismert vezetője nyugdíjba vonulásáig Schanda János volt.

A MÜFI vezető kutatóit bevásztották számos nemzetközi szervezet vezető tisztségeibe is. Ilyen volt az IUVTSA, (Nemzetközi Vákuumtechnikai Unió) és az Európai Fizikai Társulat, melynek Szigeti György az alelnöke volt.

A leginkább preferált terület a lumineszcens fényforrások, ezen belül a világító diódák, a LED-ek és később a félvezető lézerek kerültek előtérbe. A kutatások legutóbbi fejleményei a GaAs és egyéb alapú lézerek vizsgálata és fejlesztése. Itt Serényi Miklós, és Rónainé Pfeifer Judit nevét kell elsősorban említeni.

A Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Kutatóintézet

A Műszaki Fizikai Kutatóintézet 1998-ban Csillebércre költözött, a Központi Fizikai Kutatóintézet telephelyére.

1998-ban az addig is Csillebércen működő Anyagtudományi Kutatóintézet és az Újpestről odaköltözött Műszaki Fizikai Kutatóintézet egyesüléséből alakult a Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Kutatóintézet. Azóta ennek keretén belül folynak a kutatások.

Az 1958-ban megalapított Műszaki Fizikai Kutatóintézet 50 éves fennállása alatt a munkatársak több száz, nemzetközi folyóiratokban közölt publikációt és szabadalmat tettek közzé. A cikkekre átlagban több mint tizenötször hivatkoztak.

A szabadalmakat számos világhírű cég vásárolta meg saját gyártmányai fejlesztése céljából.

A Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Kutatóintézet ma ugyanolyan hatékonysággal folytatja a kutatómunkát, mint harminc vagy negyven évvel ezelőtt.* □

*A szerző a szövegben található fotók és adatok felhasználásáért köszönetet mond Árvayné Dr. Kucsera Juditnak (BME OMIKK), valamint Bársony Istvánnak (MFA).



Szigeti György

Dokumentumok az újpesti Egek Királynéja főplébánia-templom építéséről, 4. rész



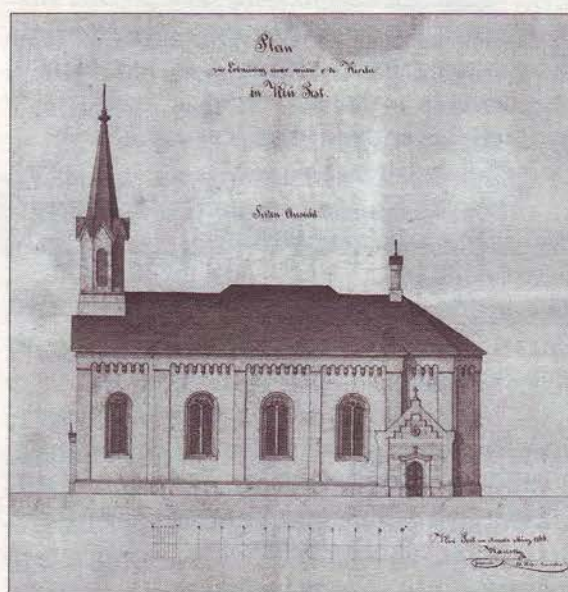
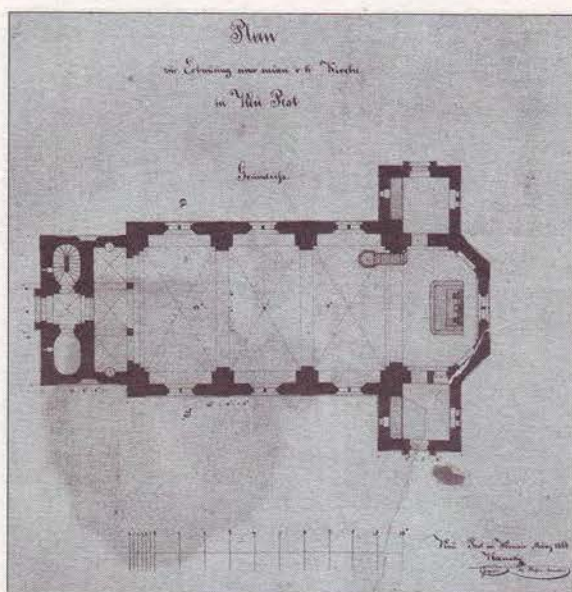
Korábbi számainkban beszámoltunk a templomépítés körülményeiről elsősorban írott dokumentumok alapján, mivel az – akkor – rendelkezésre álló tervrajz-állomány igen szegényes volt és csak tervváltozatokat tartalmazott, amelyek nem a megvalósult állapotot mutatták. A 3. rész nyomdába adása után találtunk egy dossziét, benne olyan dokumentumokkal, amelyek egyrészt hiánypótlóak a templom építéstörténetének pontosításához, másrészt jónéhány olyan tervlapot tartalmaznak, amelyek a torony és az oldalhajók tényleges bővítését mutatják, nem utolsósorban pedig igazolják azt a korábbi – spekulatív – következtetésünket, hogyan, milyen műszaki tartalommal és paraméterekkel épülhetett meg az újpesti főtemplom.

Jelen cikkünkben részben ezen tervek kritikai ismertetését kívánjuk közreadni, részben pedig vázlatosan ismertetni kívánjuk, mi történt a templomban az 1907. évi befejezés és

a mai megjelenés között eltelt közel 100 évben.

Újpest alapítását követően a pesti határ menti temetőben volt az egyházközség temploma, amelyet a gyorsan növekvő település hamarosan kinőtt. Az első templomtervet – egyelőre még nem beazonosítható – építőmester készítette 1866 márciusában, amely – a hely megjelölése nélkül – egy egyhajós, rendkívül egyszerű, ún. parasztkorok stílusú, kb. 35x13,5 m (a sekrestyével és a keresztelő kapolnával 35x22,5 m) befoglaló méretű romantikus stílusú csarnoktemplomot jelöl.

Ez nem valósult meg, mint ahogy nem valósult meg a még nem beazonosított szerzőt fedő neogót templom sem, amelynek hosszmetzete ugyancsak előkerült. A Szvoboda Antal féle – gyöngyösi minta alapján – kezdeti templomépítés munkáit, az Ybl-féle tervet részletesen elemeztük. A hivatkozott „leletek” között megtaláltuk a Kauser-féle toronytervet, (de a dokumentációban benne volt a Bachmann Károly – Karl Bachmann –



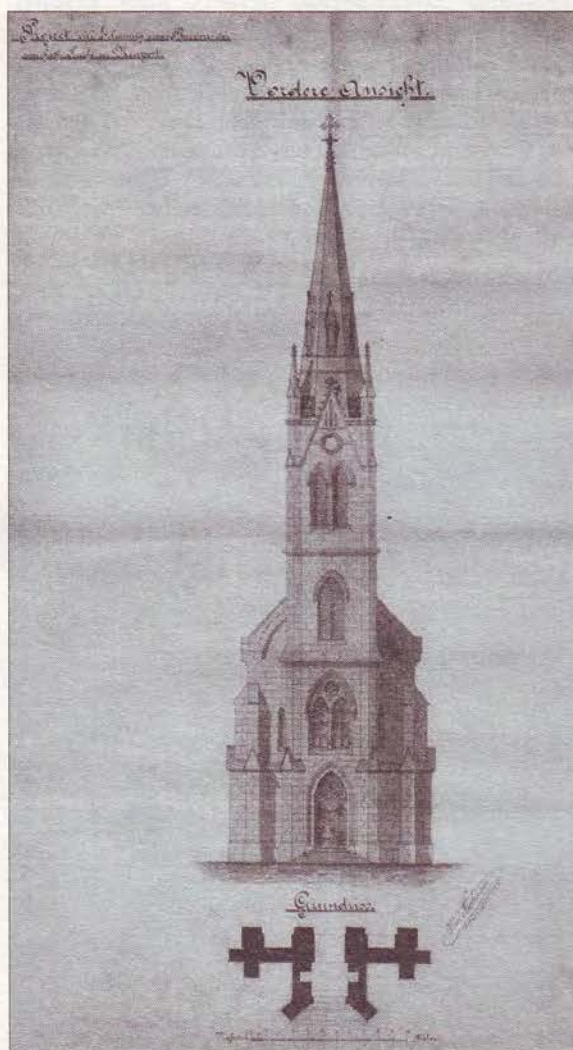
Az 1866 márciusában tervezett első templom alaprajza és oldalhomlokzata

által készített elutasított toronyterv is). Bachmann terve elegánsabb, a neogót stílusjegyeket a torony több elemében alkalmazta volna, míg Kauser terve egyszerűbb volt. Mindkét terv érdekessége, hogy feliratai német nyelvűek és vízszintes osztópárkányai, magassági szélességi méretei és arányai csaknem megegyeznek. A tervek érdekessége, hogy mindkettő már metrikus mértékegységgel van ellátva. Az egyháztanács választása az olcsóbb változatra esett.

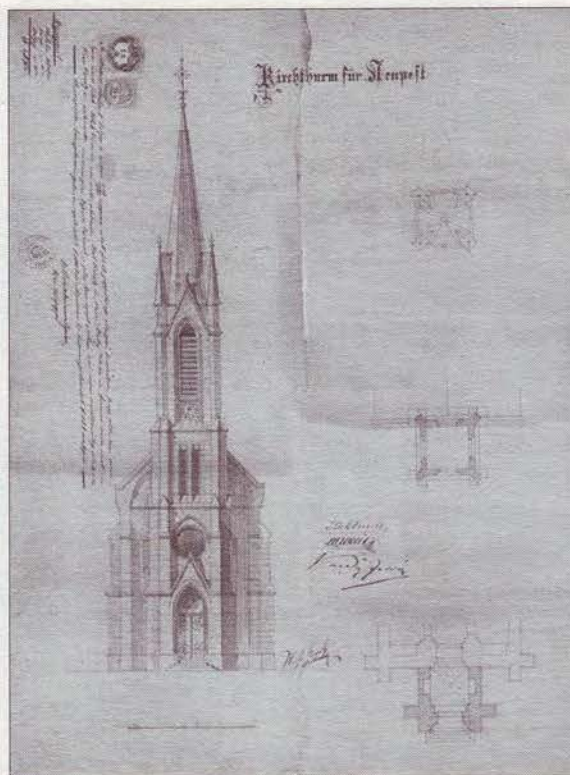
Kauser tervénél az egyházi előljárók (Illek Vincze plébános, Heil Károly világi elnök) aláírása igazolja, hogy azt fogadták el, és Heisz Károly építómester fogja a tornyot megépíteni. Az 1907. évi bővítéshez – az elfogadott Zák Alajos által készített terv mellett – a tornyot tervező Kauser József is készített

egy változatot. Ez utóbbinál a templom egészének tömege a megépültnél kisebb és karcsúbb lett volna, ugyanis a torony felőli oldalon egy tengelynyi mellékhajó, ill. a sekrestye, valamint a szertárnak nevezett keresztelőkápolna apszis koronája is elmaradt volna, csak a külső sarkait „vágta volna le” az építész. Kauser a megvalósultnál keskenyebb (6,0 m helyett 4,80 m széles) mellékhajókat keresztboltozattal fedte volna le, felette félnyereg tetővel, ami lényegesen csökkentette volna a most is akut beázási veszélyt. Mindkét terven szerepel a meglévő főhajó zárófödémének két helyen a fedélszékre való felfüggesztése (ennek díszes nyoma a sztalaktitokkal ma is látható, de a mai tényleges felfüggesztés közepén acélgerendák segítségével történik – egyébként ugyancsak a fedélszék főállításaira kiváltva).

Zák Alajos 1928. 10. 15-i keltezésű tervén a már oldalhajókkal bővített templom további külső díszítése szerepel, ami sajnos nem valósult meg. Erre az időre (néhány év csúszással) datálható a templom belső (át)festésének terve is, amelynek tervét az a Lohr Ferenc készítette, aki mintegy hatvan katolikus templomban festett freskókat és orna-



Karl Bachmann toronyterve



Kauser József megvalósult toronyterve

mentikákat, köztük a pesti ferences templom neobarokk seccóit is. A templom belső díszítése az angyali üdvözlést ábrázolta volna. A kompozíció kihasználta az – akkor még a mellékhajókat lezáró falak előtt álló – mellékoltárok feletti falfelületet is, a mellékhajók záradékában az Atya és a Fiú, a diadalív csúcsívének a Szentlélek ábrázolásával. Bár a püspök a felterjesztést 1938 augusztusában elfogadta, az nem valósult meg.

A „leletek” közül fontos még két dokumentum. 1911-ben dr. Varázséji Béla plébános arról számol be gróf Csáky püspöknek, hogy a templombővítés után az egyik legnagyobb költséget az új orgona építése jelentette. A másik – immár jelen cikk szerzőjének személyes kapcsolataihoz kötődő – érdekesség ahhoz az „egyháztörténeti” körülményhez kapcsolódik, hogy kezdetben Újpestnek egyetlen egyházközsége volt, az Egek Királynéja Főplébánia. A hívek számának ugrásszerű növekedése folytán – alapvetően dr. Csík József apátplébános nevéhez köthetően – a főplébánia „szárnyai alatt” jött létre a Nap utcai, majd a Kertvárosi Egyházközség. A főplébánia szervezte tehát az új templomok

tervezését, majd építését is. Korábbi számunkban már beszámoltunk a Kertvárosi Szt. István plébániatemplom dr. Fábián Gáspár/Szalkai Jenő tervei szerinti megépítéséről, de készített terv-változatot Megyer Attila építésszámológépész is, aki később az Ybl Miklós Építőipari – még középfokú – Technikum igazgatója volt még akkor is, amikor jelen cikk szerzője 1967-ben képesítő vizsgát tett, technikus oklevelet szerzett.

A templomnak mint épületnek a karbantartása, felújítása állandó feladatot ró az egyházközségre és a hívekre, akik adományok és támogatások felhasználásával – nagyrészt az újpesti önkormányzat rendszeres mecenatúrájával – igyekeznek a templomot eredeti fényében megmutatni.* □

*A szerző ezúton köszöni meg a szíves segítséget Ritoók Pálnak, a Magyar Építészeti Múzeum kutatójának, aki Lohr Ferenc tervét rendelkezésre bocsátotta, Tarcsi Attilának, a főplébánia kántorának, aki betekintést biztosított a megtalált tervekbe, valamint a templom plébánosának, Horváth Zoltánnak – Újpest díszpolgárának –, aki a dokumentumok közléséhez hozzájárult.



Lohr Ferenc secco-terve az Angyali Üdvözléssel

Az újpesti Czékli-vendéglő(k)



Czékli Ferenc vendéglős – A Magyar Ipar Almanachja 1930-ban megjelent kiadása szerint – 1884-ben született Dunapentelén, s 1911-ben lett önálló vállalkozó. Saját termesztésű ceglédi borait kínálta vendégeinek. Az I. világháborúból 50%-os hadirokkantként tért haza. Az ipartestület vendéglős szakosztályának választmányi tagja és városi képviselő volt. Vendéglőt először a Szent Gellért utca 8.-ban nyitott, majd az 1933-as újpesti almanach szerint már a Nagy Sándor (ma: Nagysándor József) utca 7.-ben üzemeltetett éttermet. Fia, Czékli Gyula 1914-ben született Hidas-kürtön, édesapja nyomdokain haladva, 1930-ban végezte el a budapesti szállodások és vendéglősök szakipari iskoláját, majd három évig Bécsben tanulta a szakma gyakorlati fortélyait. 1933-ban vette át az 1930-ban alapított Kék Golyó Vendéglő vezetését. Az államosítás után 1954-ben lett ismét üzletvezető a Kakukk étteremben, majd 1961-ben vezetése alatt nyílt meg az Öreg Halász Étterem. Törzsvendégei között sok népszerű színész és UTE labdarúgó volt. 1947-ben Zerkovitz Béla notát is írt a Czékli-vendéglőről.

Czékli Gyula 1971-ben távozott örökre a földi éttermekből.

Az alábbi összeállításban a Czékli, a Kékgyólyó és a Kakukk Vendéglő „archívumából”, a mostani tulajdonos által rendelkezésünkre bocsátott dokumentumokból: különleges vagy tréfás vendégkönyvi bejegyzésekből, fényképekből válogatunk. A vendégkönyvből válogatott idézetek többségét aláírások nélkül, az ismert személyiségek által bejegyzett sorokat névvel közöljük.* □

Meghívtál, jöttem,
Enni adtál, ettem,
Minden jó volt,
Csak a hurka kicsit
– rövid volt.
Köszönjük a disznóságot!

1941. december 11.

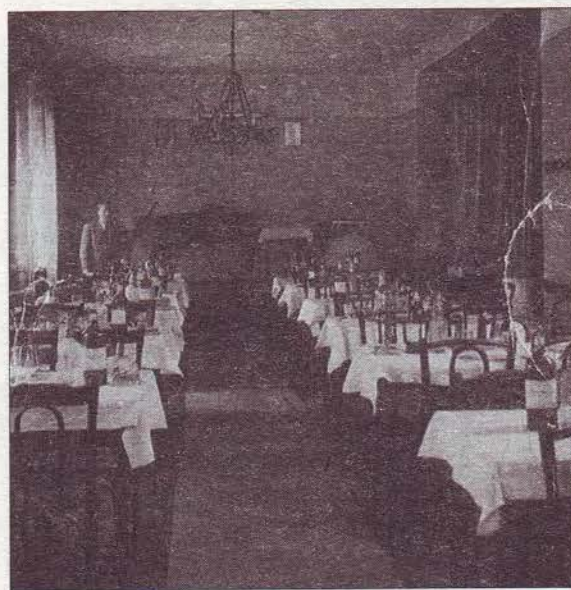
Egy kispesti polgár sóhajtatása

Hej, az út Kispesttől Újpestig jókora!
Mégis megyek: vonz a Czékli disznótora.
Visszaútban szívem csupa boldog emlék,
Még haza sem értem, máris visszamennék!

1942. április



A Kékgyólyó Étterem bejárata a Nagysándor utca 7.-ben



A Kékgyólyó Étterem nagyterme

Czékli toborzó

Ha baj van a gyomroddal, szíveddel,
elméddel;
A Berlini téren átszállód ne tépd el!
Ülj fel villamosra!... Közel Újpest város;
Abban van egy korcsma, benne egy
korcsmáros.

Pardon! Egy vendéglős. Sőt, vendéglős-
doktor!
Ő gyorsan kigyógyít bármilyen bajodból...
Derék székyember, becses neve: Czékli,
Tégy próbát, ha eszed igazamat kétféle!

Fáj a gyomrod?...Flekkent! Fáj a szíved? ...
Óbort!
De csak Czékli-félét!...Minden egyéb hóbort.
Kapszulák, pilulák, porok?...Ugyan kérlek!
Hogy' gyógyulsz meg attól, te szánandó
lélek?

Csináld az én kúrám!... Kissé hasmu-szenvi,
De kipróbált gyógyimód s nem jobb annál
semmi!
Ha félholtra gyötört hajszolt élet láza;
Befekszem a Czékli vendéglőkórházba:

„Hol az a disznótor? Egy-két liter óbor!”
Nekem ennyi elég minden földi jóból!
„Természetes” rend lesz szívemben,
számban.
Jöhet az özönvíz!... Nem érdekel engem.
Újpest, 1942. március 8.

Eddig csak a magas „C”-t ismertem,
De most már a magas „C”-zéklit is ismerem.
Sándor Klára [operaénekes]
1946. december 10.

Az már nem is hékli,
Hogy legjobb a Czékli
Pluhár István [labdarúgó, majd sportriporter]
1946. december 7.

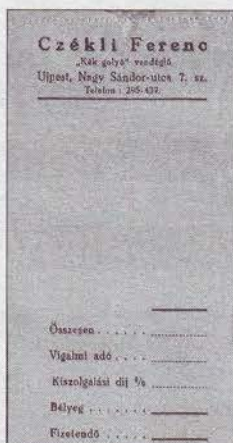
Fényes estém volt. Legközelebb remélem,
még fényesebb lesz – de Szabolccsal!
Fényes Szabolcsné Csikós Rózsi [színésznő]
1947. március 12.

Az Isten vezérelt ide,
Szívem, lelkem örömére!
Komlós Juci [színésznő]
1947. március 24.

Köszönöm a jó ellátást –
Hátha még jó étvágyam lett volna!
Komlós Vilmos [színész]
1958. november 10.

Itt mindig úgy érzem magam az aranyos
Czéklieknél, mintha otthon lennék!
Kazal László [színész]
1958. november.

*Köszönettel tartozunk a vendégeknek és a
fényképek rendelkezésükre bocsátásáért Molnárka
Péternek, a Kakukk Vendéglő jelenlegi tulajdonosának
és Gaál Tamásnak, az önkormányzat polgármesteri
referensének.



Saját palackozású borok címkéje és az étterem számlája



A Kakukk Étterem kertbelyisége

Epizódok Aschner Lipót életéből

11. rész: A sportmecénás



1921-ben a magyar városok sorában Újpest, hatvanezer főnyi lakosával az élmezőnyben foglalt helyet. Ebben az évben az Egyesült Izzó és Villamossági Rt. vezérigazgatóvá nevezte ki Aschner Lipótot. A gyárban megkezdte működését az általa alapított kutatólaboratórium. Az újpesti központi gyártelep 6000 munkást, mérnököt és tisztviselőt foglalkoztatott.

A település ifúsága a Duna partján, a gyári egyesületekben illetve az Újpesti Torna Egyletben töltötte szabadidejét. A város előljárósága – korlátozott anyagi lehetőségei miatt – nem tudta megfelelően támogatni az akkoriban már három és fél évtizede működő UTE-t. A sportegyesület olyan támogatót keresett, aki a klub elnökeként nemcsak híve a fejlesztéseknek, hanem befektetései révén maga is segít a település sportéletének fellendítésében. Az akkor 49 éves Aschner Lipót mindkét feltételnek megfelelt. Megválasztásával beköszöntött az UTE aranykora.

Az Egyesült Izzó vezérigazgatójáról közismert volt, hogy kedveli a sportot, feleségével már az 1900-as évek elején gyakran teniszezett az UTE tenispályáján. Remek kondícióját jellemzi az a szóbeszéd, amely szerint az 1930-as évektől, vasárnaponként gyalog sétált le rózsadombi villájától a Megyeri úti stadionig, hogy megnézze kedvenc csapatának mérkőzését.

Aschnertől a klubirányítás sem állt távol, hiszen a gyár dolgozói számára 1911-ben megalapította az Ampère (a későbbi Tungsram) Sportegyesületet. Az Újpesti Torna Egyletnél 1895 óta látta el a titkári feladatokat, de az első komoly szerepet a labdarúgó stadion építése kapcsán vállalta magára. Az 1922-ben felavatott, Hajós Alfréd tervezte Megyeri úti pálya Magyarország legelső stadionja volt, amelyben 200 fedett páholy és 20 ezer férőhely várta a szurkolókat. A vas-

betonból készült stadion építését Aschner Lipóton kívül a Mauthner és a Wolfner család is jelentős összegekkel támogatta.

Aschner az UTE elnökeként és tapasztalt menedzsereként közel másfél évtizeden keresztül (1921-től 1934-ig), sikeresen valósította meg ötletét: párhuzamosan bővítette és építette a Tungsram jóléti intézményeit és az UTE pályáit. Az 1920-as évek derekától a versenyzők és az „izzósok” közösen használták a sportlétesítményeket. A vezérigazgató minderről így nyilatkozott a Nemzeti Sport, 1932. december 28-i számában: „Aki megnézi munkásainkat, tisztviselőinket amint munkába mennek, azonnal meg kell állapítania, hogy a sport edz. [...] Az aktív sportolók, de a versenyek nézői is egészen más kedvvel mennek hétfőn újra munkába. Jó hangulatban, kiegyensúlyozott fizikummal állnak újra a munkapadhoz, ülnek oda az íróasztalhoz. A munkás többet dolgozik, többet keres és a munkaadó is megtalálja számításait.”

Az Egyesült Izzó elnöke semmit sem bízott a véletlenre. Elnöki megbízatását követően a gyár két kipróbált tisztviselőjének új „munkaköri leírást” adott: Maros Oszkárt a labdarúgó szakosztály, Kis Zoltánt az úszó- és vízilabda szakosztály megszervezésével és vezetésével bízta meg. Akkoriban sok újpesti drukker aggódott amiatt, hogy miként befolyásolja majd az új elnök az UTE futballcsapatának sorsát, hiszen a legjobb játékosok nem ott, hanem a Tungsram Labdarúgó Egyletében játszottak. Aschner azonban nagyvonalú döntést hozott, és saját gyári csapatának tehetségeit – köztük Priboj Istvánt és Schaller Józsefet – hamarosan az UTE-hoz szerződtette. (E két futballista később bekerült a magyar válogatottba is.) A vezérigazgató az Újpest profi labdarúgóit a gyárban foglalkoztatta, munkaidő kedvezményt és szolgálati lakást biztosított a számukra. 1926-ban Újpesten szétvált az

amatőr és a profi futball. Ekkor alakult meg az UFC, amelybe az UTE biztosította az utánpótlást. Az UFC 1930-ban (és még további öt éven át) megnyerte a magyar bajnokságot, a Közép-európai Kupát, majd Genfben a Bajnokok Tornáját.

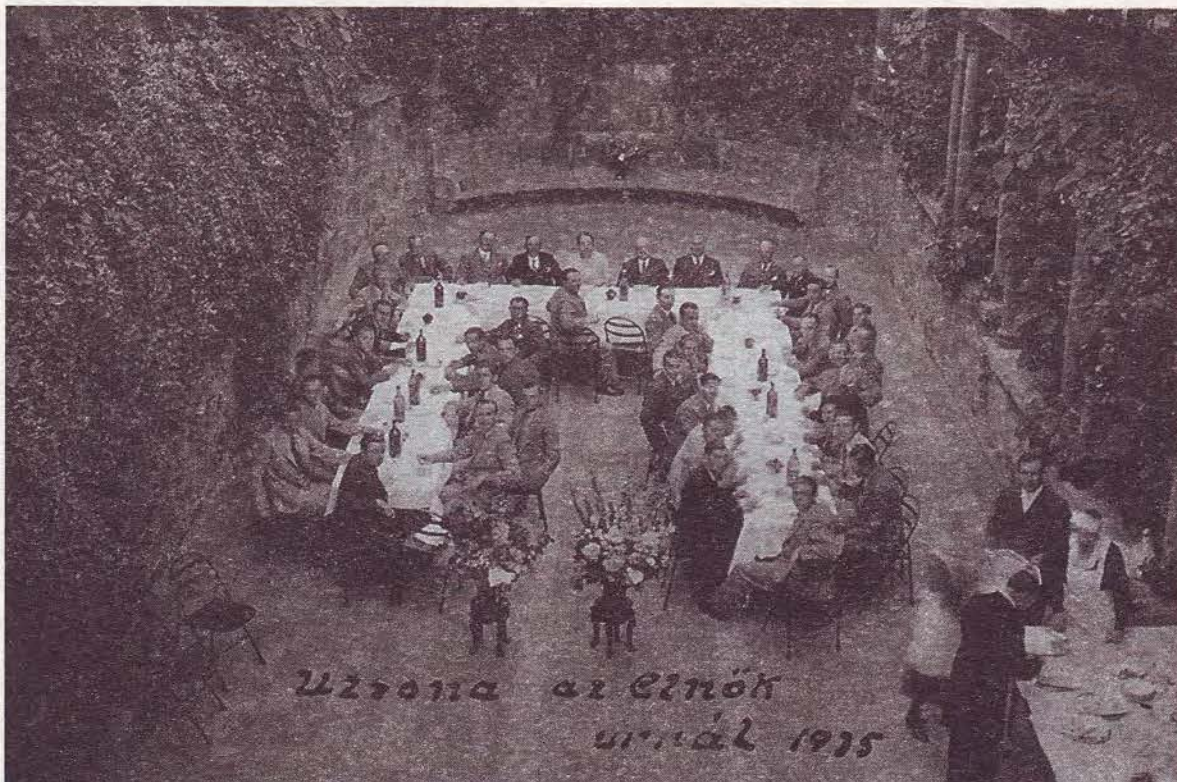
A személyi feltételek megteremtésén túl, Aschner Lipót sportmecénásként olyan mértékű befektetést hajtott végre, ami egy tőkés csoport számára is kiemelkedő ráfordítást jelentett volna. A sportpályákra és épületekre fordított összegek rövid- és középtávú anyagi megtérülésére maga sem gondolhatott, de egyértelmű volt számára, hogy a sportolók (és edzőik) sikereinek, eredményeinek fontos feltétele a világszínvonalú technikai háttér.

Az új elnök tevékenységét a legnépszerűbb sportág, a futball felkarolásával kezdte. Bővítette és megerősítette a stadion bejáratait, mert a bejáratokon húsz-harmincezer drukker hömpölygött be a hétvégi meccsre. A labdarúgók komfortos öltözőt kaptak, és a csapat számára külön gyakorlópálya is épült.

A kerékpáros szakosztály ugyancsak a stadionban tartotta edzéseit. 1925-ben a lelátó

alsó ülésorainak helyén, a füves pálya körül kerékpárpályáját építettek, majd 1928-tól az atléták számára dobó- és ugrópályákat alakítottak ki.

A további fejlesztésekhez a Tungsram biztosított területet. A vívócsarnok a vállalat budapesti központjában kapott helyet, de a többi szakosztály sportolói Újpesten edzettek. A gyár vízi sporttelepe (a későbbi Tungsram Strand) a Dunába félszigetszerűen benyúló Trianoni-gáton létesült. A hatalmas telep kialakításához 150 000 m³ föld áthelyezésére volt szükség. A füvesített területek 15 000 m² területet foglaltak el a 30 000 m² nagyságú, tízezer(!) személy befogadására alkalmas, kényelmi- és sportfelszerelésekkel ellátott telepen. A három úszómedence közül az első szabványos méretű (50x20 m-es), nemzetközi versenyek lebonyolítására is alkalmas versenymedencét nappal a város közönsége használta, míg esténként – vízalatti reflektorvilágítással(!) – ugyanitt edzettek az UTE úszói és a klub vízilabdacsapata. Nem véletlen, hogy 1930-tól megszakítás nélkül tizenkét éven keresztül, a lila-fehér vízipólócsapat a magyar



Az Újpest FC csapata Aschner Lipót budai villájában, 1935-ben (az asztalfőn jobbról a második Aschner). A fotót Jánosi Béla, az Újpest egykori edzőjének családja bocsátotta rendelkezésünkre

bajnokság győztese. 1931-ben Halassy Olivér nem csupán az 1500 méteres gyorsúszás Európa-bajnoka lett, hanem a vízilabdacsapat tagjaként ugyancsak kontinensbajnokként tért haza Párizsból.

A sporttelep második (50x25 m-es) medencéjét kizárólag a strandolók számára tartották fenn, míg a gyerekeknek külön medence készült. A sporttelepen zuhanyzókkal és mosdókkal ellátott, 4000(!) személy befogadására alkalmas öltözőket is építettek.



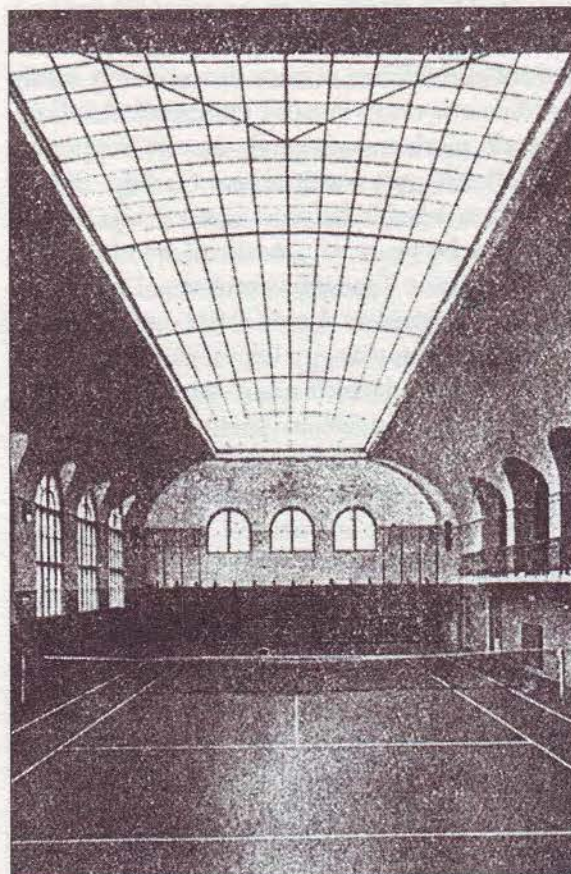
A Tungsram az evezősök számára Újpesten, a szentendrei sziget alsó csúcsával szemben létesített csónakházakat, míg a gyár területén épült fel az úgynevezett „kultúrház”, ahol a színház, a könyvtár és az étterem mellett birkózó-, ökölvívó, és asztalitenisz-terem, valamint egy felszerelt tornacsarnok is helyet kapott. 1927-ben ez utóbbiban 50 fiú és 30 lány edzett a tornaszakosztály színeiben. A kultúrház adott otthont az ország első fedett tenispályájának is. A csarnokot különleges fényszórókkal szerelték fel, így este is nappali világosság mellett zajlottak a küzdelmek. A sportolók és a gyár dolgozói az edzések után „természetesen” meleg vizes zuhanyozók alatt mosakodhattak.

Az UTE elnökének szívéhez a tenisz különösen közel állt. Fia Aschner Pál a magyar teniszválogatott állandó tagjaként 1929-ben a Davis-kupában is képviselte Magyarországot. Bizonyára nem véletlen, hogy az Egyesült Izzó területén lévő kultúrházat tíz, tökéletesen karbantartott tenispálya vette körül. A mintegy tízezer négyzetméteres szabad területet télen jégpályaként üzemeltették, edzőpályát biztosítva az UTE „koronghokki” csapatának. Ma már elképzelhetetlennek tűnik, de az 1930-ban alakult szakosztály legeredményesebb jégkorongozója ugyancsak Aschner Pál volt.

Az Egyesült Izzó vezérigazgatója – akit beosztottjai és szakmai versenytársai kemény és racionális embernek ismertek – többször bebizonyította, hogy léteznek olyan ügyek, amelyeket szívügyének tekint. 1935-ben egy újságíró így jellemezte: „Aschner Lipót, az UTE és az Újpest elnöke egyforma szeretettel támogatja és irányítja a szakosztályokat. Ott buzdítja a teniszezőket a nemzetközi küz-

delmekben, első helyen van a vívóversenyek izgalmas drukkolásában, tanácsal látja el fiait a birkózásban, az atlétikában és nincs vízipólómérkőzés, amelyen az »elnök« ne intézne néhány szót bajnokcsapatának tagjaihoz. Az áldozatkéség, szeretet és munka, amellyel az újpesti sporttábort vezetik, csakis az egyetemes magyar sportnak válhat hasznára.” Ő maga, az UTE 50 esztendő története 1885-1935 című kötet előszavában így vall ugyanerről: „Mint a magyar sportnak és a magyar ifjúságnak egyik lelkes fanatikusa, a legnagyobb szeretettel állok én is, mint az egyesület jelenlegi vezetője, ennek a békés, de mindenekelőtt nemes harcnak a szolgálatába, amely a sport vetélkedésein keresztül példát ad a legszélesebb tömegeknek, miként kell odaadással, önzetlenül, céltudatosan küzdeni a sport ideáljaiért, mely ifjúságunk jellemének, testi egészségének fejlesztésével, megacélozott erejű, egymást megbecsülni és szeretni tudó igaz magyar embereket nevel hazánknak.”

(Folytatjuk...)



Európa első fedett tenispályája a Kultúrházban

„Újpest-Központ végállomás!” Húsz éves metrótörténelem



Nincs újpesti, aki ne hallotta volna még a 3-as metró „hangja”, Szalóczy Pál rádióbemondó felhívását, midőn föld alatti utunk végén Újpesthez közeledünk. E rövidke mondat éppen húsz esztendeje része mindennapi metrózásunknak, 1990 decemberétől, a vonal Újpestig való meghosszabbításától hallható. Ez az évforduló szolgált ürügyül, hogy visszatekintsünk az észak-déli 3-as metró (elő-)történetére, külön figyelmet szentelve az újpesti szakasz építésére.

A földalatti közlekedés Budapesten a millennium évében kezdődött meg. A Városliget és a Vörösmarty teret összekötő felszín alatti vasutat huszonegy hónap építési időt követően 1896. május 2-án az utazóközönség is birtokba vehette. Sikerén felbátorodva a 20. század első felében számos terv született további földalatti vasúti vonalak építéséről. Az elképzelések részben számoltak újpesti végponttal rendelkező gyorsvasúttal is. Garády Sándor 1912-ben készült hálózati koncepciója többek között a Nyugati pályaudvartól kiinduló, és a Lehel úton át Újpestre vezető vonal tervét tartalmazta. Sztrókay István 1921-ben publikált elképzelésében már egy Újpest és Erzsébetfalva (Pesterzsébet) közötti vasút terve szerepelt. A gazdasági válság idején jelent meg Jób Imre elgondolása, benne egy Újpest–Belváros–Közvágóhíd irányú vonallal, s nem maradt tétlen a kor nagy közlekedési vállalata, a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. (BSZKRT) sem: 1931-es hálózati tervében újra felbukkan az újpest-pesterzsébeti vonal tervezete.

1940-ben tették közzé a főváros városfejlesztési bizottságának munkáját, amely már két újpesti végponttal rendelkező vonalat is tartalmazott. Egyike városunkból az Újpalotai úton jutott volna Budapest területére, ahol a Dunaparton, majd a Soroksári úton érte volna el Pestszenterzsébetet és egy elágazással Csepelre. Ehhez egyetlen – ma is meglévő – műtárgy épült:

a Lánchíd pesti hídfőjének közúti és gyorsvasúti aluljárója, még korábban, 1938-ban. (Mivel a terv később lekerült a napirendről, az aluljáró vasúti részét egészen 1949-ig nem használták, azóta pedig a 2-es villamos halad rajta keresztül.) A másik vonal Újpestről a Röppentyű utca–Vilmos császár (ma: Bajcsy-Zsilinszky) út–Múzeum körút–Üllői út irányban haladt volna.

1942-ben Budapest akkori polgármestere, dr. Szendy Károly terjesztette be a főváros gyorsvasúti tervét. Ez a koncepció meghatározta a Nyugati pályaudvar és Nagyvárad tér közötti vonalhoz kapcsolódó továbbépítés lehetséges irányait is: észak felé a Váci út–Újpalotai út–Újpest, városközpont–Árpád út–Rákospalota–Újpest vasútállomás, dél felé pedig az Üllői úton át Szemeretelep vasúti megállóhely, illetve az épülő Férihegyi repülőtér, esetleg Vecsés felé hosszabbíthaták volna meg. Magyar Béla 1943-ban kidolgozott munkája már más irányban ábrázolta újpesti végpontú vonalát. Elképzelése szerint Kőbánya alsó vasútállomástól Ferencváros vasútállomást érintve a Belvároson át haladt volna, s Újpestet a Lehel utca felől érte volna el. Újabb, lakóhelyünkön haladó földalatti tervével 1948-ban az Állami Építéstudományi és Tervező Intézet állt elő, Rákospalota–Újpest állomás kiindulóponttal a Lehel utca irányában, majd a kiskörút és Szabadság híd vonala alatt vezetve a Kelenföldi pályaudvarral, egy elágazással pedig Csepelre, a Királyerdőig teremtett volna összeköttetést.

Az 1950. szeptember 17-én született minisztertanácsi határozat alapján nagy erővel megkezdődött a kelet-nyugati (2-es) metróvonal építése. Erős ütemben haladt a kivitelezés 1954 elejéig, majd hosszabb szünetet követően csak az 1963-tól folytatódott tovább a munka, melynek eredményeképp 1970. április 2-án ünnepélyesen felavatták az első, Fehér út (Örs Vezér tere)–Deák tér közötti szakaszát, melyet a közönség másnap birtokba is vehetett. Az új

földalatti a Déli pályaudvarig 1972. december 23-ától szállítja utasait.

Már az 1950-es kormányhatározatban volt szó a leendő észak-déli vonalról (amelynek nyomvonalra lényegében az 1942. évi gyorsvasúti hálózattervben szerepelt), a kelet-nyugati vonal továbbépítéséről rendelkező 1963. évi határozat már előírta az észak-déli metró beruházási programjának összeállítását. Ennek alapján készült el 1966-ra az Újpest, István (ma: Szent István) tér és Kispest, Vörös Csillag Traktorgyár (Hoffher Albert utca) közötti 3-as vonal tervdokumentációja. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság munkabizottsága 1967-68-ban kidolgozta e vonalra vonatkozó tervezetét, melyben benne foglaltatott, hogy nem csak a 2-es metróval és a főpályaudvarokkal való közvetlen kapcsolatát tekintik fő feladatának, hanem az úgynevezett ingavándorforgalom ellátását is. Ennek megfelelően északi végpontjául Rákospalota-Újpest MÁV-állomást jelölték ki, déli végén pedig egy elágazással Kőbánya-Kispest vasútállomáshoz kívántak új szárnyvonalat építeni. A Határ út–traktorgyári rész anyagi okok miatt nem valósult meg, végállomása végül Kőbánya-Kispest lett. Északi felén egy kiágazással a leendő Káposztásmegyeri lakótelepre vezetett volna a Váci és Megyeri utak alatt. A hetvenes évek első felében a tervezők északi végét Rákospalota újonnan építendő központjáig húzták ki.

1977-ben e tervezetet a Fővárosi Tanács felülvizsgáltatta és módosította. Az új elgondolás szerint nem épült volna külön szárnyvonal, hanem az Árpád út alól Rákospalota-Újpest vasútállomás nyugati oldala mellé kanyarodva haladt volna tovább Káposztásmegyer felé. Az 1970-es 80-as évek fordulóján készült hosszabb távú tervezet szerint a 20-25 ezer lakásosra megálmodott lakótelep területén is végighaladt volna, helyben 4-5 állomással számoltak. 1982-ben az új városrész déli végéig való kiépítést az új, Szilas-patakon túli járműteleppel együtt 1987-88-ra irányozták elő.

1970-ben fogtak hozzá a Deák tér és Nagyváradi tér közötti mélyvezetésű I. szakasz kivitelezéséhez, átadására 1976. december 31-én került sor. A Kőbánya-Kispestig vezető felszín alatti és kisebb részben felszíni II/A. jelű szakaszon 1980. március 29-e óta járnak a szerelvények, a Deák tér és Élmunkás (ma: Le-

hel) tér közötti, nagy részben mélyvezetésű II/B. szakaszt 1980. december 30-án helyezték üzembe. Az Árpád hídig tartó felszín alatti III/A. szakaszt 1984. november 5-én adták át.

Ezután a következő, III/B. jelű Árpád híd és Káposztásmegyer közötti vonalrész építéséhez fogtak hozzá. A folyamatosan csökkenő pénzügyi lehetőségek miatt módosították a kivitelezés ütemezését, így az Állami Tervbizottság 1985-ben hozott döntése értelmében két ütemben kellett megvalósítani: az első, Árpád híd–Újpest-Központ közötti III/B/1. szakasz 1990 végére elkészült, – a III/B/2. szakasz megépítése azóta is várat magára.

Az angyalföldi Váci út építési területté vált, hiszen a metró felszín alatti vezetésű alagútját nyílt munkagödörben készítették. Az erre járó villamosjáratok megszűntek, az autóbuszokat és egyéb közúti járműveket a Váci úttal párhuzamos mellékutcákba terelték. 1985-ben a mai Újpest-Városkapu állomás helyén fogtak hozzá a házak szanálásához, majd megkezdődött az állomás és a vonalalagút szerkezetének kivitelezése. Az Árpád utat a Temesvári és Tito (ma: Rózsa) utcák között a szükséges közműát helyezéseket követően 1986. június 24-én zárták le, ezután az építési munkák itt is elindultak.

A Váci út alatt úgynevezett egyes mélységben épült a vonalalagút, a Forgách utcai és a Gyöngyösi utcai állomás (közvetlenül az úttest alatt helyezkedik el a metró pályája). Külön érdekessége e szakasznak a Rákospatak keresztezése, ahol az alagút kiemelkedik a földből és felülről íveli át a patakot. Réselt oldalfalakkal és előregyártott vasbeton gerendákból összeállított födémmel épült meg Újpest-Városkapu állomás, amelynek üzemi helységei a peronok alatt kaptak helyet, a négy új megálló



A prototípus Ganz-metró (A szerző felvétele)

közül csak itt nem készült középső oszlopsor. Déli kijáratán közvetlen átszállási lehetőség nyílt a Budapest-esztergomi vasúthoz. Újpest-Központ ideiglenes végállomás réselt oldalfalú, középoszlopos kivitelben született, az állomás feletti gyalogaluljáró miatt másfeles mélységben. Az aluljáró szintjén kaptak helyet az üzemi helyiségek. Vonatfordításra való kihúzóvágányoknak az alagút további, Virág utcáig megépült szakasza adott helyet.

Azonos kivitelben készült el a négy új állomás padlóburkolata, oldalfala és mennyezete. A metróépítés során először itt alkalmaztak öntött műanyag padlót, oldal- és mennyezetburkolatként acélszerkezetre szerelt festett alumíniumlemezeket építettek be. Újdonság volt a peronok megvilágítását szolgáló frissen kifejlesztett fénycsöves tükröreflexes armatúrák használata, amelyek nagy fényerejük mellett villamos-energia megtakarítását is elősegítették.

Az utasok tájékoztatására addig használt állomásneveket hordozó plexi világítódobozok helyett új típusú, kisebb méretű, külső megvilágítású dobozokat szereltek fel. A vonal jelölésére használt kék alapszínre fehérrel írt szöveg a metróra, a – szintén ekkortól új – narancssárga alapszínű tájékoztató táblák a felszínre vonatkozó információkat tartalmazzák. A vonalszakasz megnyitásával új színinformációs tájékoztatási rendszert vezettek be: belvárosi kiindulóponttal koncentrikus körök segítségével jelezték a centrumból való távolodást észak

felé egyre hidegebb, dél felé mind melegebb színekkel. Ennek megfelelően kaptak saját színárnyalatokat az egyes állomások. Szín- és alakszimbólum jelölte a metróvonalakat, így a 3-as metró vonalszimbóluma kék gyűrű, a 2-es metróé piros négyzet, a millenniumi földalatti vasúté sárga háromszög volt. E színjelölés a négy állomás peronjainak oldalfalán jelenleg is látható, ugyanakkor 1990 végén az állomási utastájékoztató táblákon, illetve a kocsikban lévő vonalhálózati térképeken is megjelent (utóbbin első ízben alkalmaztak reklámokat).

Kiépítették a biztonságos üzemhez nélkülözhetetlen vasútbiztosító berendezést, az automatikus vonatvezérlő rendszert (AVR) és az áramellátási és hírközlő berendezéseket. A biztosítóberendezés és az AVR próbájára 1990 nyaratól került sor, november 1-jétől pedig a vonatok is megkezdték a próbafutásokat Újpestig. A vonalhoz tartozó járműparkot 70 db Ev3, 59 db 81-717 (vezetőállásos) és 117 db 81-714 típusú (vezetőállás nélküli) motorkocsi alkotta, az Ev3-asokból 11 db, a 81-esekből 29 db hatkocsis szerelvény állt rendelkezésre. Ezen felül a magyar Ganz-Mávag és Ganz Villamossági Művek által készített prototípus metró is „besegített”. Az 1986. évi tavaszi Budapesti Nemzetközi Vásáron formatervezési díjjal kitüntetett új magyar hatkocsis metrószerelvény 1988-ban kezdte meg vonali próbafutásait, 1990. szeptember 10-étől pedig utasforgalomban is részt vett. Prototípus lévén a műszaki újítások mellett számos probléma merült fel üzemelése alatt, 1995-től nem is szállított utasokat. A Kőbánya-Kispest mellett elhelyezkedő Kőér utcai járműtelep eredetileg 34 szerelvény tárolására és karbantartására volt alkalmas, így az új szakasz átadásához való 41 vonat befogadásához ki kellett bővíteni.

A négyállomásnyi vonalrész 10,37 milliárd Ft összköltségű munkálatait 1984-1990 között végezték. Forgalmi hossza 3999 m, építési hossza 3872 m, ezzel a teljes vonalhossz 16,5 km-re növekedett. Befejezését követően 1990. december 14-én pénteken ünnepélyes keretek között adták át az új metrószakaszt, s másnap, december 15-én üzemkezdetől az utasok is birtokba vehették Újpest új föld alatti világát, vele a metró „előszobáját”, a találkozók legfőbb helyszínéül szolgáló Újpest-Központ aluljárót. □



Szín- és alakszimbólumok megjelenítése a metrókocsik belsejében 1990 decemberétől használt vonalhálózati térképen

Újpesti Dózsából újra UTE – 1991



Újpest 1885-ben alapított legendás sportegylete, az Újpesti Torna Egyesület, 1950. március 31-én tartott közgyűlésén fuzionált a belügyi irányítás alatt működő Budapesti Rendőr SE-vel. A klub a Budapesti Dózsa Sport Egyesület nevet vette fel, és a Belügyminisztérium csapataként működött tovább. Az 1956-os forradalom után nevébe visszakerülhetett az újpesti jelző, így a következő évtizedekben Újpesti Dózsaként – továbbra is belügyi „fennhatóság alatt” – vált a klub Magyarország talán legsikeresebb sportegyletévé. A rendszerváltozás után azonban az állami felügyelettel működő sportegyesületek mögött álló fenntartók befolyása lényegében megszűnt, így gazdaságilag is, az irányítás szempontjából is függetlenné váltak a klubok. A legkésőbb talán az Újpesti Dózsánál következett be a váltás.

Az első lépést az egykori sportolók és az újpesti lokálpatrióták tették meg, mégpedig a klub keretein kívül. 1990. május 24-én népes küldöttség jelenlétében megalakították az Újpesti Torna Egyletet. Felfogásuk szerint a Dózsa nem volt jogutódja az egykori Újpesti TE-nek, melynek működése szerintük 1950 óta szünetelt. Az új egylet héttagú intéző bizottságot választott, amely felvette a kapcsolatot a helyi tanács illetékes szerveivel és az újpesti üzemek vezetőivel, egyben bejelentette az UTE megalakulását az Újpesti Dózsa elnökénél, Hólya Istvánnál. Hólya azonban hangoztatta, a Belügyminisztérium minden támogatást biztosít a Dózsa működéséhez nemcsak a közelgő barcelonai olimpiáig, hanem azt követően is. Novemberben azonban már őt is megérintette a változás szele: „Terveink szerint – szerepelt az előterjesztésben – 1991 első felében tartunk közgyűlést, s javasolni fogjuk, hogy a klub kapja vissza régi nevét és címerét.” Ugyanakkor jelezte, hogy a minisztérium támogatását nem nélkülözhetik, hiszen a kerület a jelenlegi gazdasági helyzetben képtelen fenntartani a klubot.

Mindeközben a volt sportolók és lokálpatrióták által UTE néven alakított új egyesület gőzerővel folytatta szervezkedését. 1990. december 3-án majd száz fő részvételével közgyűlést tartottak a Független Kisgazdapárt újpesti szervezetének Rezi Károly utcai épületében. „Az egykori UTE-t és a belügyminisztériumi sportköröket adminisztratív úton vonták össze – mondta Kalmár Pál elnök, aki 1950 előtt a klub sportolója volt. – Semmiféle törvényes bejegyzést nem találtunk az egyesülésre vonatkozóan, vagyis az UTE soha nem oszlott fel, s meggyőződésem, hogy a bíróság nem fogja elutasítani bejegyzési kérelmünket. Újpest vállalatainak segítségével négy-öt szakosztályt működtetnénk és szeretnénk, ha az egyesület székhelye ismét Újpesten lenne.” A régi-új egyesület, a tervek szerint Magyarországon elsőként, részvénytársaság, valamint alapítvány formájában működött volna. „Igazi profi klub lesz az UTE, s vállalkozásunkhoz szponzort is találtunk: a bécsi székhelyű Wawel Wien GmbH magyarországi leányvállalata, a Nikházy Gábor által vezetett Lénia Wawel Kft. támogatását sikerült megnyerni.”

Az új sportszervezet bejegyzése azonban formai akadályok miatt állandóan csúszott, és mindeközben az Újpesti Dózsán belül is elkezdődött az elkerülhetetlen átalakulás megszervezése. 1991. február 25-ére küldöttközgyűlést hívtak össze, melynek célja a teljes

Belügyminiszter. V. Személyi- és K. Osztály Telefon: 128 - 410 Szám: 15641-601/1	/XL/	Tárgy: Újpesti Torna Egyesület 1/Budapest IV. Újpest/nyil- vántartásból törlése.
As 1938. évi... illetve a 7.330/1946. M.E. sz. rendelet alapján a tárgy- ban jelölt egyesület nyilvántartásból való törlését rendelem el, mert a lefolytatott vizsgálat során megállapított nyert, hogy az egyesület 1950. március 31-én tartott közgyűlésén fuzionált a Belügyi Sport Egyesülettel és a fuzió alkalmával a két egyesület a Dózsa Sport Egyesületet alakította meg.		
Budapest, 1990. december 3-án. A kiadomány hitelesül: s. hiv. igazgató	A miniszter rendeletéből: Pálfi Ernő s.k. Belügyminiszter-helyettes postillyvezető.	
Budapesti Főváros IV. ker. ELNéljárójának, Budapest.		

Az UTE 1950-es nyilvántartásból való törlése

körű tisztújítás és új alapszabály elfogadása volt, amelynek egyik pontja a klub nevének és címerének megváltoztatását tartalmazta. „A klub minden szakosztályában, valamint a jelölési joggal rendelkező területeken (ilyen például Újpest önkormányzata, az Újpesti Értelmiségi Klub, az Újpesti Ipartestület, az UTE újjászervezésén működő csoport) lezárultak a jelölő ülések, így várhatóan 175 küldött dönt majd a vezetőség összetételéről – jelentette be Pécsi Gábor öttusa-mesteredző, a jelölőbizottság elnöke.

1991. február 25-én hétfőn kora reggel a IV. kerületi polgármesteri hivatalnál a sportversenyekről jól ismert személyek, az Újpesti Dózsa egykori és aktív versenyzőinek izgatott csoportjai gyülekeztek. A neves sportemberek – többek között Rózsa Norbert világbajnok úszó és edzője, Széchy Tamás, Bene Ferenc olimpiai bajnok labdarúgó, Farkas Péter birkózó világbajnok, Abay Péter és Köves Csaba vívók – klubjuk jövőjéről jöttek dönteni. A közgyűlés díszelnökségében helyet foglalt dr. Derce Tamás, Újpest újonnan megválasztott polgármestere, Morvai István, a Belügyminisztérium politikai államtitkára, dr. Török Ferenc országgyűlési képviselő, Gallov Rezső helyettes államtitkár, az OTSH, Schmitt Pál, a MOB, valamint Hólya István, az Ú. Dózsa elnöke. A megjelenteket Hólya István köszöntötte, majd levezető elnököknek dr. Török Ferencet és dr. Héra Attilát, az egyesület örökös tagjait javasolta. Az érvényben lévő alapszabály szerint 125 fő rendelkezett szavazati joggal. Első lépésként a közgyűlés kibővítéséről döntöttek, vagyis arról, hogy a szakosztályok küldöttei mellett szavazati joggal rendelkezzen a Baráti Kör, a Belügyminisztérium, Újpest önkormányzata és társadalmi szervezetei, valamint a szponzorok

is. Így összesen 187 személy vált szavazásra jogosulttá.

Az első vitás pont a klub nevének Újpesti Torna Egyletre történő megváltoztatása volt. Az atléták feltették a kérdést, hogy a még Ú. Dózsa néven megkötött szerződések a módosítás után is érvényben maradnak-e. Szerintük gondot okozna az is, ha a neveket és felszereléseket hirtelen le kellene cserélni. Zemplényi György, az úszók menedzsere szerint: „Minket a világban Dózsaként ismernek, az UTE név senkinek nem mond semmit. Tehát a Dózsa névnek tovább kell élnie.” Széchy Tamás úszóedző így szólt: „Támogatam az előttem elhangzott javaslatot. Egyébként is ez a Belügyminisztérium már a mi belügyminisztériumunk. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a Dózsának sohasem úgy drukoltak, hogy Újpesti Dózsa, vagy UTE, hanem úgy: Hajrá Újpest.” Az „ellenzék” nevében Kalmár Pál az eredeti név mellett szállt síkra, s idézte a rég- és közelmúlt politikai eseményeit, amelyek szerint rossz fényt vetettek a klubra. Zsivótzky Gyula kalapácsvető olimpiai bajnok hozzászólásában hangsúlyozta, hogy bár az egyesület UTE néven jött létre, de a Dózsa-korszak is folytatta a sikereket. Szerinte, ezt figyelembe véve valamilyen kompromisszumra van szükség. Zemplényi György kért újból szót, s szavaiból az indulat sem hiányzott: „Az úszó szakosztály világbajnokai nevében kikérem [magunknak], hogy bárki is politikai síkra terelje a közgyűlést. Egyébként 40 millió forintba kerül az azonnali változtatás, s nem tudom, az UTE ezt az összeget átvállalja-e. A barcelonai olimpiáig maradjon a Dózsa név.” Több javaslat is felmerült, például az UTE-Dózsa elnevezés, valamint az az ötlet is, hogy a szakosztályok 1992. december 31-ig tetszés szerint használhassák az Ú. Dózsa és az UTE nevet. Végül a hosszas javaslatháború után a közgyűlés 164 igen szavazattal elfogadta az UTE nevet! A jelenlévők felhatalmazták az új elnökséget, hogy a barcelonai olimpiáig a különböző szerződések kötésekor belátása szerint engedélyezze a Dózsa megnevezést is a szakosztályoknak. Lassan, pontról pontra haladt az alapszabály megvitatása, melyet a tanácskozás hetedik órájában végre sikerült teljes egészében elfogadni. A bejelentést nagy taps fogadta,



Az Újpesti Dózsa és az UTE címer

ami csak fokozódott, amikor bemutatták a régi-új UTE címert.

Hólya István elnök a legutóbbi közgyűlés óta eltelt kétéves időszak munkáját értékelve elmondta: 1989-ben és 1990-ben is a legeredményesebb hazai klub volt az Ú. Dózsa. Világhírű versenyzőit felsorolni is hosszadalmas: Darnyi Tamás, Rózsa Norbert, Solti Attila, Farkas Péter, Mizers Attila, Csernok László, Szabó Bence, Csongrádi László, Mészáros Erika, Dónusz Éva – csak néhány név ízelítőül. Mint mondta, a sikerek mögött stabil gazdasági háttér van, de például a jégkorong és az ökölvívó szakosztály körülményei nem megfelelőek. Az elnöki és a gazdasági beszámoló elfogadása után a régi elnökség lemondott, s jogosultságát átadta a választmánynak. Megkezdődhetett a nap második csúcseménye, az új elnökség és a választmány megválasztása.

Már tizenegy órája tartott a közgyűlés, amikor a szavazatszámoló bizottság elnöke bejelentette a voksolás eredményét. A választmány elnöke dr. Derce Tamás (165 érvényes, 1 érvénytelen szavazat), míg alelnöke dr. Kara Pál, a Belügyminisztérium önkormányzati helyettes államtitkára lett (159/7). Az egyesület elnöki posztjáért négyen indultak harcba:

Hólya István, a volt elnök; dr. Gedővári Imre olimpiai bajnok vívó, a Magyar Vívó Szövetség főtítkára; Nagy Sándor, egykori atléta, a Népstadion és Intézményei szervezési igazgatója, valamint Zsivótzky Gyula olimpiai bajnok kalapácsvető. Zsivótzky sokak ámulatára meglepő bejelentést tett: mivel célját elérte, azaz az Ú. Dózsából UTE lett, vezetői ambíciói pedig nincsenek, ezért visszalép a küzdelemtől. Az UTE elnöki posztjára leadott 166 szavazatból dr. Gedővári Imre 92, Hólya István 71, Nagy Sándor pedig három voksot kapott, így 1992. december 31-ig dr. Gedővári Imréé lett az UTE elnöki széke. Hólya István megköszönte kollégái eddigi munkáját, majd vastaps közepette búcsúzott el a klubtól.

A közgyűlés, és ezzel a Dózsa-korszak véget ért Újpesten. 41 év után újra Újpesti Torna Egyletként működött tovább a klub, mely később a Belügyminisztérium támogatását elvesztve, különböző cégek támogatásával, gyakran nagyon nehéz anyagi feltételek között képviseli városunk sportéletét.* □

*Az írás az MTI anyagainak felhasználásával készült.



A régi és az új klubelnök: Hólya István és dr. Gedővári Imre

Köröndy egérutat vesz



Ebben az évben eltűnt a város Köröndy talpa alól.

Pontosabban mindenki talpa alól eltűnt természetesen, merthogy mintha egy különös vírus támadta volna meg, Pest hirtelen ezer sebből kezdett vérezni. Főutak lettek lezárva, mellékutak elterelve, nem akadt olyan egyirányú utca, ahol legalább a járdát ne túrta volna föl valaki. Amerre a szem ellátott, munkagépek és terelőkorlátok erdeje fogadta az utazót. A város, mintha álomból ébredt volna, hirtelen szépítkezni kezdett. Amiből persze az következett, hogy rövid távon megszűnt létezni – egy későbbi, szépséges létezés reményében.

Köröndy általában jól viseli az ilyesmit. Ahogy megingathatatlan türelemmel tudja kivárni, hogy szíve hölgye órákon át készülődve kifényesítse magát az esti programhoz (hisz tudja, vagy legalábbis reméli, érte van minden itt), ugyanúgy tűri, ha szeretett városa kezd szépítkezésbe: hisz végső soron neki szépül az is, ha Köröndy nem is éri meg a végét.

Meg aztán egy ilyen fölfordulás annyira új lehetőséget kínál egy olyan bábész alaknak, mint Köröndy. Ott van rögtön maga a művellet. Útlezárás, fölbontás, javítás, alakítás: ha csak teheti, követi az eseményeket. Szereti nézni, ahogy szerveződni kezd az ügy, ahogy megjelennek a felhívások, hogy holnaptól ne tessenek parkolni errefelé, meg hogy kétirányú lesz az egyirány, ahogy értetlenkednek, szörnyülködnek, majd idomulnak a helybenlakók, aztán, ahogy megjelennek a munkagépek, és rövid idő múltán kő nem marad kövön. És amikor a legreménytelenebb lesz minden, egyszer csak a semmiből új aszfaltvirág nő elő, és megszépül az egész környék. Köröndy az ilyesmit a legszemélyesebb sikereként képes értékelni, annak idején éjszaka is ki-kijárt a Váci útra meg az Andrássy útra, amikor azokat szépítették, és együtt szurkolt szinte a szurokkal.

Persze, nem hülye a Köröndy, csak szentimentális: szereti az aszfalt illatát, mert

az gyerekkori nyaraira emlékezteti, amikor napszámra bámulta a barnára sült kockakövező munkásokat az Árpád úton, és amikor már jól összebarátkozott velük, kért egy kis alapanyagot a nyílhegyei végére. Szereti ezt a világot, tátott szájjal bámulja, miféle okos gépek építik manapság alá a város útjait a kézi-erő helyett – de azért persze látja ő, hogyne látná, hová vezet a hebehurgya munka, a kapkodás, a fejetlenség néha, emlékszik, mi történt a frissen felújított körúttal néhány éve, és autósként annak sem örül egyáltalán, hogy minden fölüjtással parkolóhelyek sorát lopják ki a kocsik alól, ahelyett, hogy többet teremtenének. Látja az alvállalkozói dzsungel kilógó liánjait is, egyszerűen tudja ő árnyalni a képet, ha akarja, mégis, ezek a várostatarozások inkább örömeire szolgálnak.

Arról nem is beszélve, hogy íróként is rengeteg tapasztalattal lesz gazdagabb. Kisétál például két forgalmas utca kereszteződéséhez, ahol a felbontások miatt naponta változik a terelési helyzet, és figyelni kezdi, hogyan oldják meg polgártársai ezt a könnyűnek korántsem mondható feladatot. Bizony, túl sok dicsérőt nem tudna beírni ilyenkor a közlekedők képzeletbeli ellenőrzőjébe – a pestiek többsége kérszerűletű előnyökért képes eladni lehetőségeit, magával rántva mindenkit, aki csak a közelében tartózkodik.

Ez a közlekedés egészére nézve persze tragikus, de Köröndy ebből is kovácsol bizonyos előnyt magának. Figyeli például, egységnyi idő alatt hányan vannak, akik a nehéz helyzetben mások segítségére sietnek, és hányan, akik csak magukra képesek gondolni – ebből aztán messzemenő következtetéseket képes levonni, akár az emberiség egész jövőjére vonatkozóan is. (Emlékeznek talán, beszélünk már róla, Köröndy imád mindent megszámolni, ami csak a szeme ügyébe esik.) Aztán pompás szórakozás az is, amikor típusokba sorolja a szabálytalankodókat. Van ugye, a terminátor, aki fütyül mindenre és mindenre, sötétített maffiamerciben keresztülgázol

záróvonalon, terelőléceken, gyalogosokon és rendőrökön. Ő az, aki hezitálás nélkül megfordul az autópályán, ha kell, és ha ahhoz van kedve, leparkol a sugárutak belső sávjában. És nem tanácsos figyelmeztetni sem, mert olyankor nyolc napon túl gyógyulunk. A terminátor fölötte (alatta?) áll a törvényeknek, őrá semmi nem érvényes, legfeljebb a fizika törvényei – azok fogják majd maguk alá gyűrni egy éles kanyarban, valamely nyirkos hajnalon.

Aztán ott van a variáló típus. Aki azt hiszi, érti a csíziót, pedig dehogy. Aki percenként sávot vált, kanyarodik, izeg-mozog: aki ezáltal mindenkit akadályoz, de leginkább magát. Aztán ott van az ártatlan. Aki nem hajlandó sejteni sem, miért dudál rá a fél város, amikor halványsárgában még becsorog a kereszteződésbe, tönkretéve ezzel minden kereszttirányú forgalmat. Körötte mutogat, szentséget, káromkodik a tömeg, ő csak kapaszkodik a kormányába és néz, rezzenéstelen arccal előre. Ő itt sincsen, ő nem tehet semmiről, ő ártatlan.

Aztán ott vannak az idegesek, a pánikbetegek, a morcosak, az egoisták – egy ilyen kereszteződésben ott van az egész város, történetével együtt. Köröndy számára valóságos aranybánya.

De persze Köröndy nem csupán szemlélője, historikusa, szerelmese ennek a városnak, hanem lakója is. És mint ilyennek, neki is szembe kell néznie a káosszal. Köröndy persze ezt is kihívásnak tekinti, afféle szellemi

játéknak, ahol az marad a versenyben, aki a leghamarabb találja meg a legjobb megoldást.

Ehhez persze úgy kell ismerni a várost, ahogyan Köröndy ismeri. Ő azon kevesek közé tartozik, akiket még a taxisok is megsüvegelnek, és méltán. Köröndy ismer minden utcát, minden zugot, minden átjárót a város belsejében – tudja, hol vannak a párhuzamosok, a kerülők, egérutak. Benne van ebben a tudásban néhány évtized, de Köröndy büszke rá nagyon. Igyekszik szinten tartani a tudását, újra és újra végigjárja titkos helyeit, figyel a változásokra, uralja a helyzetet.

És amikor a város megbolondul, akkor jön el az ő ideje. Hopp, eltűnik a főutakról, lehetetlen kerülőket tesz, apró trükköket dob be, és a végén nevet a markába: aki állja a sarat a mai Pesten, az meg is érdemli.

Hanem a minap szokatlan dolog történt Köröndyvel. Tudniillik eltévedt. Addig variált, cselezett, került, szédelgett, míg egyszer csak azon vette észre magát, hogy nem tudja, hol van. Egy Köröndy! Pesten! Rövid ideig kapálózott még, tett-vett, de végül megadta magát. Kiállt az út szélére, és hosszan, szomorúan a térképbe mélyedt.

A város legyőzte szülöttjét.

Csak senki meg ne tudja, ezt mormogta magában hazafelé.* □

*A novella Jolsvai András: Köröndy vérre megy című kötetében jelent meg. (Fekete Sas Kiadó, 2010)



Az Árpád út 1914-ben (A fotót az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre)

DR. KRISKA GYÖRGY

Súlyos természetkárosítás történt a Dunakeszi lápon!



Néhány nappal a Természetvédelmi Felügyelőség által meghirdetett helyszíni szemle előtt, 2010. szeptember 23-án a Káposztásmegyerrel szomszédos Dunakeszi lápon példátlan természetkárosítás történt. A tőzegláp két lápfoltja közül az áruházhoz közelebb esőt elkezdte felszámolni a területet birtokló hipermarket által felbérelt favágó brigád.

A lápvédő civilek bejelentést tettek az ügyben a Dunakeszi Rendőrkapitányságon és értesítették a területen illetékes Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságát.

Másnap szeptember 24-én sikerült tetten érni a természetkárosítókat, akik elismerték, hogy a hipermarkettől kaptak megbízást arra, hogy a Dunakeszi Önkormányzat jegyzőjének hivatalos engedélyével kiirtsák a terület lápcserjéseit. A helyszínen megjelent rendőrök igazoltatták a vállalkozót, majd Dunakeszi Önkormányzatánál ellenőrizték, hogy létezik-e a vállalkozó által említett jegyzői engedély. Kiderült, hogy ilyen engedély nem létezik, ezért szabálysértési ügyben eljárást kezdeményeztek.

A természetkárosítás nagy médiavisszhangjára tekintettel a hipermarket szeptember 27-én sajtóközleményt adott ki, amelyben arra hivatkoztak, hogy csupán a terület rendszeres karbantartását és parlagfű-mentesítését végeztették, s az egyszerű kaszálást vélték környezetvédők a beruházás előkészítésének.



Az ökoszakkörösök a helyszínen

A dunakeszi tőzegláp elpusztításához hatékony támogatást biztosít Dunakeszi Önkormányzata. Nevezetesen eltávolították a tőzegláp melletti körforgalomból azokat a betonelemeket, amelyek korábban megakadályozták, hogy teherautókkal fel lehessen hajtani a tőzegláp legértékesebb magterületét és a kavicsbánya tavakat elválasztó gátra. Ezzel sikerült elérniük azt, hogy megkezdődjön a tőzegláp feltöltése építési törmelékkel és veszélyes hulladékkal.

Az utóbbi néhány hónapban a dunakeszi tőzegláp megsemmisítésére szövetkezett erők mindent elkövettek azért, hogy megakadályozzák a tőzegláp védelem alá helyezését és egyben bosszúhadjáratot indítottak a lápvédő civilek ellen. Három beadványban is megtámadták a Dunakeszi MÁV Sporthorgász Egyesületet és környezetvédelmi alapítványát, amelyek immáron több mint tíz esztendeje küzdenek az országos jelentőségű természetvédelmi érték megmentéséért. A civil szervezetek ellen irányuló lépéseken túl a lápterületet birtokló hipermarket közvetlen támadást indított a lápvédők honlapját működtető személy, e cikk szerzője ellen is. 2010. szeptember 14-ére rendőrségi kihallgatásra kaptam idézést, mert a hipermarket beruházó cége rendőrségi feljelentést tett a honlapon szereplő ál-reklámújság miatt rágalmazás és becsületsorbítás címén. A rendőrségi feljelentést megelőzően az ál-reklámújság megjelentetésével kapcsolatos kifogását a francia érdekeltségű cég semmilyen formában sem jelezte, holott erre a honlapon szereplő mobiltelefonszámon és e-mail címen is lehetősége lett volna. Ebből is nyilvánvaló, hogy a rendőrségi feljelentés célja nem az áruházláncot ért, becsületsorbításnak és rágalmazásnak vélt állapot megszüntetése, hanem a Dunakeszi láp megmentéséért létrejött civil összefogás elleni bosszúhadjárat kiterjesztése volt. A rendőrségi kihallgatás napján eltávolítottam a honlapról a kifogásolt reklámújságot. □

HIRMANN LÁSZLÓ

Valdemar Langlet



Egy település joggal tartja számon azokat a személyiségeket, akik hozzájárultak hírnevének öregbítéséhez. Valdemar Langlet, a svéd származású nyelvész soha nem lakott Újpesten, mégis beírta nevét városunk történelemkönyvébe.

1872-ben született gazdag polgári családban, amelynek tagjai – hugenotta őseik után – nevüket még langlé-nak ejtették. Svédországban újságíróként tevékenykedett, nyelvészként a Svéd Eszperantó Szövetség első elnöke volt. Langlet gondolkodásmódjához nagyon közel állt a nemzetekhez nem köthető világnyelv elterjesztésének terve, hiszen maga is elkötelezett híve volt a népek barátságának. Rengeteget járta a világot, és ha csak tehette, hódolt szenvedélyének, a lovaglásnak. Hosszas utazásokat tett Oroszországban. Itteni tartózkodása során találkozott Lev Tolsztojjal, részt vett II. Miklós cár koronázásán. Orosz földön ismerte meg későbbi feleségét, Ninát is.

A Millennium évében járt először Magyarországon, eleget téve az itteni eszperantó szövetség meghívásának. A Hortobágyon tett lovaskirándulása életre szólóan hazánkhoz kötötte. 1930-ban még a délszláv királyság területén tett hosszabb lovastúrát, majd a következő évben újabb körutazást szervezett. Ezen emlékeit előbb svéd, majd angol nyelven jelentette meg Magyarországon át lóháton című könyvében.

1932-ben költözött Budapestre. Feleségével, akivel a Lónyai utcában tartottak fenn lakást, közel másfél évtizedig élt itt. A Pázmány Péter Tudományegyetem svéd nyelvi lektoraként magyar irodalmi műveket fordított svéd nyelvre. A legfelsőbb körökkel ápolt kapcsolatot. Felháborította az igazságtalan béke, amely Magyarországot sújtotta az első világháború után. A Pesti Hírlapban megjelent cikkében Trianonra utalva maga is leírta: „Nem, nem, soha”.

A második világháború szörnyűségei

korábbi világpolgár szemléletét egyre inkább filantrop gondolkodásmóddá alakították. Elborzadt a vészkorszak embertelenségén, az üldözöttek pártfogója lett. 1944 márciusától, a német megszállástól kezdve a Svéd Vöröskereszt megbízottjaként tevékenykedett. Kiváló német nyelvtudása és személyes kapcsolatterendszere révén kijárta, hogy a háborúban semleges Svéd Királyság vöröskeresztes szervezetének oltalomlevelét kaphassák meg az üldözöttek, akik ennek birtokában elkerülhették a letartóztatást. A politikai okok miatt keresett és zsidó emberek egyaránt számíthattak támogatására. Elérte, hogy Lónyai utcai otthona védett házzá vált, ahol nem razziázhatott sem a német, sem a későbbi nyilas karhatalom. Az idősödő diplomata kiváló szervezőnek bizonyult. Önkéntesek segítették



Valdemar Langlet

munkáját, teherautókkal fuvarozva a bujkálókat. Több helyen is tartottak fenn menedékhelyet, apácázárdákban, magánházaknál. Újpesten ingyenkonyhát működtetett Valdemar és Nina Langlet.

Zsidó szervezetek révén került birtokába a hírhedt Auschwitz-i jegyzőkönyv, amely leleplezte a haláltáborok borzalmait. Az ő közvetítésével jutott el az irat V. Gusztáv svéd királyhoz, aki az olvasottak hatására levelet írt Horthy Miklós kormányszónak. Langlet ezt követően jutott be a kormányzóhoz audienciára. Beszélgetésüknek alighanem szerepe lehetett abban, hogy az államfő végül leállította a budapesti zsidóság deportálását.

A nyilas hatalomátvételt követően tragikusra fordult az üldözöttek sorsa. Ekkor már Magyarországon teljesített szolgálatot Raoul Wallenberg. A svéd diplomatát Langlet tájékoztatta a magyarországi helyzetről, ettől kezdve közösen szervezték a svéd mentőakciót.

A különleges státuszt biztosító oltalomlevelek révén – becslések szerint – mintegy húszezer embert mentettek meg.

A mentőakció során Langlet nem egyszer került életveszélyes helyzetbe. Feleségének visszaemlékezéseiben olvasható az alábbi eset is: „Míg mi a kocsiban ültünk, a németek le akarták tartóztatni a férjemet. – Maga francia? – kérdezték. – Nem, svéd vagyok, a Svéd Vöröskereszt küldötte. – Mutassa az útlevelét! Na ugye, hogy francia. Langlet francia név! Itt kell maradnia.

Férjemnek minden erejére és kitartására szükség volt, hogy rávegye őket, hívják fel a Gestapo főhadiszállását. A férjem átvette a telefonkagylót, és elmondta, hogy ő a Svéd Királyi Követség tagja, és német katonák feltartóztatták. Legnagyobb meglepetésére a katonákat utasították, hogy engedjék őt szabadon.”

Nehéz utólag mérleget vonni, de megkockáztatható az állítás, miszerint Wallenberg szerepének súlya nem mérhető Langletéhez. Az előbbi az egyik leggazdagabb svéd család tagjaként, magas diplomata-fizetéssel, rövid ideig tartózkodott Budapesten. Az utóbbi viszont magánvagyonát teljesen felemészte, diplomáciai védeltséget nem élvezve, hónapokon át segítette az üldözötteket. Hogy

mégis Wallenberg emléke él elevenen a köztudatban, talán tragikus sorsának következménye. (Közismert, hogy a háború után a Szovjetunióba hurcolták, s ott halt meg, feltehetően a leghírhedtebb moszkvai börtönben, a Ljubjankában.)

Valdemar Langlet Budapest ostromát is végigküzdte. Személyválogatás nélkül segítette a rászorulókat, erején felül dolgozott a túlélőkért. Többek között neki köszönhető életét Újszászi István tábornok, Horthy titkosszolgálatának vezetője is.

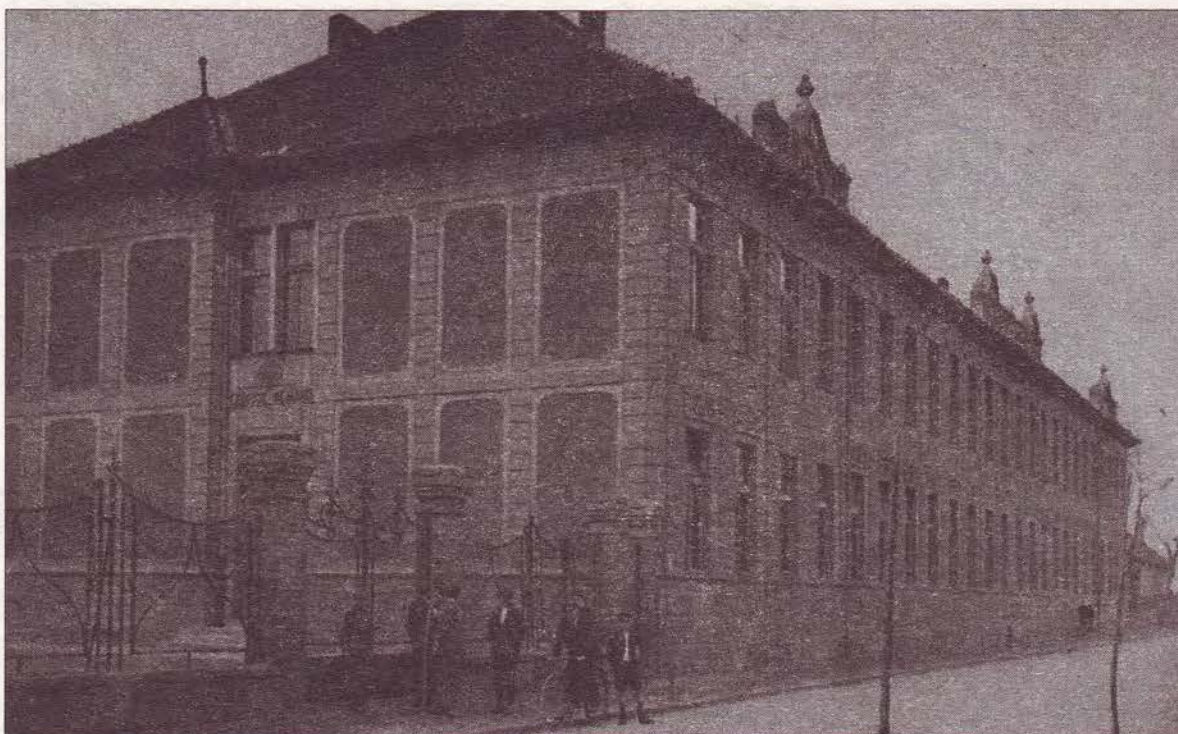
A háború utolsó heteit egy pincében, ágyban fekvve, betegen vészelte át. Az őt kereső nyilas keretlegények rátörtek, de nem ismerték fel a lesoványodott férfit. Egészségi állapota a nélkülözés miatt olyannyira leromlott, hogy a harcok végetérte után, 1945. május végén hazaszállították Svédországba.

1946. szeptember 16-án az újpesti képviselőtestület fontos döntést hozott: a Toldi utcát Langlet nevére keresztelték át. A döntést dokumentáló jegyzőkönyvben ez állt: „Langlet Valdemar a szeretet apostolaként letörölte a könnyeket a szenvedő arcokról, gyógyította a sebeket, csillapította az éhséget, segítette a betegeket, a nélkülözőket, menedéket adott a rászorulóknak.” A méltató sorok végén az aláíró dr. Szalay Sándor polgármester volt.

A svéd uralkodó 1949-ben az Északi Csillagrend lovagjává ültette, Jeruzsálemben fát ültettek emlékére az „Igazak Kertjé”-ben. A magyar kormányzat sem felejtette el hősiek önfeláldozását. Tildy Zoltán köztársasági elnök személyesen intézkedett arról, hogy átadják neki az újonnan alapított Magyar Köztársasági Érdemkeresztet.

Valdemar Langlet utolsó éveit teljes visszavonultságban, betegen, szinte szegénységben töltötte. 1960. október 16-án, kerek félszáz éve hunyt el Stockholmban.

Emlékét Magyarországon igazán csak városrészünkben, Újpesten tartották életben, ahol utca és iskola viselte nevét. Míg Wallenbergnek szobrot emeltek, őt szinte elfelejtették. A fővárosi közgyűlés az utókor régi kötelességét teljesítette, mikor 2010. június 3-i határozatával úgy döntött, hogy a budai alsó rakpart Szabadság híd és Petőfi híd közötti szakasza Valdemar és Nina Langlet nevét viselje.



A Toldi (ma: Langlet) utcai iskola épülete



Az iskola, amelyik Újpest megyeri városrészének határán évtizedekig Langlet nevét viselte, annak az iskolateremtő buzgalomnak köszönhetette létét, amely báró Wlassics Gyula kultuszminisztersége idején felépítette az Attila utcai, a Lőrinc utcai és a Ferenc József (ma: Tanoda) téri elemi iskolákat.

Az 1902-ben átadott épületnek két bejárata volt. A Baross utca felől a fiúk léphetek be az épületbe, majd a lépcsőházban egyenesen az emeleti termekbe tarthattak. A leánykák az Attila utca felé néző földszinti bejáratot használták. Előbbiek az 1907-es évkönyv tanúsága szerint 426-an, az utóbbiak 411-en voltak.

Az iskola története jól tükrözi a történelmi változásokat. 1936-ban az iskola folyosóján őrség állt az országzászló előtt, az ott elhaladóknak tisztelegniük kellett. 1944 szeptemberében a megyeri gyárnegyedet ért bombatámadások miatt betörték az épület ablakai. A háborút követően a Toldi utcát a Langlet névvel jelölték meg, az utcablákon tévesen W-vel írva a keresztnévet. Az 1950-es években az iskola könyvtárában selejtezésre kerül-

tek Andersen és Benedek Elek meséi, Verne Gyula és May Károly regényei. A tanulók „Miért szeretik a gyerekek Rákosi Mátyást?” címmel írtak házidolgozatot. 1954-ben Kodály Zoltán látogatott el az iskolába. A tanulókkal közösen levelet fogalmaztak Stockholmba Nina Langletnek. (Kodály felesége szintén a svéd vöröskereszt mentőakciójának köszönhetette életét.) 1980-ban született meg a Valdemar Langlet alapítvány, amelynek támogatásával a svéd nyelv oktatása is megvalósult. 1986-ban emléktábla került az épület falára a következő szöveggel: „Langlet Valdemar 1872-1960 a Svéd Vöröskereszt főmegbízottja, 1944-ben harcolt a fasiszmus ellen, segítette az üldözötteket, támogatta a rászorulókat. Emlékére állíttatta Budapest Főváros Tanácsa 1986.” A márványtábla ma is látható az iskola hátsó udvarának falánál. A rendszerváltást követő évben Szilvia svéd királyné is ellátogatott az iskolába.

2008 szeptemberében iskolaösszevonásra került sor. Az Attila utcából egy négy évfolyamos gimnázium költözött a Langlet utcai épületbe. Így született meg a Bródy Imre Oktatási Központ, Általános Iskola és Gimnázium. □

Fél évszázadnál is több a közgazdasági szakközépiskolában



Dr. Szerényi Antalné Szinkovich Mária Lujza vasdiplomás pedagógus 1947. szeptember 1-jétől 2002 júniusáig a mai Berzeviczy Gergely Közgazdasági és Külkereskedelmi Szakközépiskola magyar-orosz-francia szakos tanára volt. Hosszú pályája során különböző kitüntetésekkel méltányolták pedagógiai és helytörténeti tevékenységét. Egyebek mellett 1997-ben Arany Katedra, 1998-ban Arany Horgony, 1999-ben Újpestért díjban részesült. Hivatása mellett aktív helytörténeti kutatásokat folytatott, társszerzője volt a Gerelyes Endre által szerkesztett Újpest története című, 1977-ben a Kossuth Kiadónál megjelent kötetnek, megírta a Szent István Király Plébánia (Clarisseum) történetét, irodalomtörténeti tanulmányai folyamatosan jelennek meg az Újpesti Helytörténeti Értesítőben.



Dr. Szerényi Antalné Hévízen 1951-ben gyermekeivel: Máriával, Gáborral és Ágnessel

– *Mióta él Újpesten?*

– Beköltöző volnék, bár ma már nyugodtan mondhatom magam őslakosnak is, hiszen szüleimmel és húgommal 1937-ben jöttem Újpestre. Ennek már több mint 70 éve. Abban az évben kerültem egyetemre, és szüleim úgy gondolták, ha Pestre vagy környékére költözünk, nem kell kollégiumba mennem, bejárhatok otthonról. Éppen itt Újpesten adódott lakáslehetőség. Édesapám a Ferenc József (ma: Tanoda) téri polgári iskolában tanított, édesanyám pedig nyugdíjas lett. A Pázmány Péter Egyetem bölcsészeti karán magyar-francia szakon tanultam. Két évig latin szakos is voltam, de később felhagytam vele, mert sokat kellett olvasni. Elég volt a magyar és francia irodalmat tanulmányozni. De büszke vagyok rá, hogy két évig latinos is voltam.

– *Két év múlva kitört a háború, változtak az életkörülmények.*

– 1942-ben fejeztem be tanulmányaimat, éppen, mire Magyarországot elérte a háború. 1944 őszén nagynénémék nyugatra települtek, mi pedig Budára költöztünk Csalogány utcai lakásukba. Ott vészeltük át Pest ostromát. Arra már nem is emlékszem, hogyan jutottunk élelemhez. Szörnyű időszak volt. Mikor vége lett az ostromnak, visszajöttünk Újpestre. A Viola utca 8.-ban lévő lakásunkban orosz katonák laktak, így a Lőrinc utcába mentünk ideiglenesen. Pár hónap múlva a katonák továbbmentek, s vissza tudtunk költözni a saját házunkba. Kiderült, hogy sokkal jobb lett volna, ha nem megyünk Budára, mert távollétünkben a lakást kifosztották, majdnem teljesen előlről kellett mindent kezdenünk. Ebben a Viola utcai házban egészen a szanálásig, 1978-ig laktunk.

– *A lakásviszonyok rendeződtek, de munkahely is kellett. Hogyan tudott állásához jutni közvetlenül a háború után?*

– Az V. kerületben indult egy kereskedelmi szaktanfolyam, s ott tanítottam 1946/47-

ben. Előtte egy évig az iparügyi minisztériumban voltam előadó. Közben hosszas küzdelem után végre Újpest városának is sikerült elérnie, hogy itt is indítsanak egy kereskedelmi szakjellegű középiskolát. 1947. szeptember 1-jén kezdtem tanítani az Újpesti Városi Kereskedelmi Iskolában. Épületünk még nem volt, s a Fa- és Fémipari Szakiskola Corvin utcai oldalán, a második emeleten kaptunk két vagy három tantermet meg egy tanári szobát, majd 1948-ban további két évre az iskola átköltözött a Könyves Kálmán Gimnázium épületébe, a II. emeletet kaptuk meg. 1951. augusztus 1-jétől Újpesti Közgazdasági Technikum néven működünk. Végül az éppen megüresedett Baross utcai épületbe költöztettek minket, ahol többszöri átalakítás után a mai napig üzemel az iskola.

– *Visszatérve a munkakezdés időszakára, ekkortájt ment férjhez. Hogyan ismerkedtek meg?*

– Férjem a Belkereskedelmi Minisztériumban jogászként dolgozott. Már az egyetemen megismerkedtünk, csak a háborús viszonyok miatt később házasodtunk össze. Újpesten az Egek Királynéja Főplébánia Templomban volt az esküvőnk. Három gyermekünk született: Marika magyart, latint, orosz és németet tanít Újpesten, Ági az Újpesti Nevelési Tanácsadó pszichológusa, Gábor az érdi gimnázium biológia-kémia szakos tanára. Az unokáim közül is kettő pedagógus.

– *Hogy sikerült Újpesten maradniuk 1978-ban, a szanáláskor? Sokan csak Budapest távolabbi részén kaptak lakást.*

– Szerencsénk volt. Mindenképpen itt szerettünk volna maradni. Több házat, lakást megnéztünk, de egyik sem volt megfelelő. Valóságos csoda, hogy a Viola utca közelében a Rozs utcában eladó lett egy családi ház. Pontosan annyit kértek érte, amennyit kaptunk a szanálás következtében. Ilyen ritka szerencse csak egyszer adódik az életben.

– *Tehát az első kapunyitástól tanított a mai Berzeviczy Szakközépiskolában. Gondolom, a sok év alatt jó néhány kolléga megfordult az intézményben. Milyen tárgyakat tanított a leendő közgazdászoknak?*

– Mint említettem 1947-ben kezdtem, és egészen 2002-ig tanítottam nappali és esti tagozaton. Először csak magyart és franciát, majd 1947-től '50-ig elvégeztem az orosz sza-

kot is, ettől kezdve orosz is tanítottam. Az orosz szakot munka mellett, részben nyáron, illetve délutánonként tanultunk az egyetemen. Egy csoportba jártam Fecske Andrással, a Könyves Gimnázium tanárával és Gyarmati Fannival, Radnóti Miklós feleségével. A gyerekek nem szerették az orosz tanulni, pedig szép nyelv és gazdag irodalma van. Ennek első sorban politikai okai voltak.

– *Talán kicsit nehéz is ez a nyelv? Sok a ragozás, az írás-olvasás sem egyszerű.*

– Nehéz? Nem gondolom! Ennyi ragozás a németben is van, ha az ember megtanulja a latin betűktől eltérő írást, különösebb gondot nem okoz a nyelv. Kétszer voltam hathetes nyelvi képzésen a Szovjetunióban. Egyszer télen, egyszer pedig iskolakezdéskor. Érdekes volt, nagy fegyelemben tanultunk. Nyelvi továbbképzésen Franciaországban is jártam. Az egészen más volt. A francia kollégák sok szakmai és módszertani segítséget adtak, annyi tesztlapot, hogy alig bírtuk hazahozni. Vichyben voltunk öt hétig, egy hetet pedig Párizsban töltöttünk. Gyönyörű helyeken jártunk. Egyébként is szeretek utazni, éveken át minden nyáron családotul bejártuk Európa jó néhány országát. Ma már látásom romlása miatt kisebb utakra vállalkozom.



Az iskolai könyvtárban, 2000-ben

– *Hogyan boldogult az irodalomtanítással egy inkább a számok világához vonzódó közegben?*

– Először is minket, irodalomtanárokat is megismertettek a szaktárgyakkal. 1951 nyarán hat hétig jártunk közgazdasági tárgyakat tanulni, hogy megismerjük a szakmát. Politikai továbbképzéseken is rendszeresen részt vettünk.

– *Mire emlészik Marika néni az 1956-os eseményekből?*

– Emlékszem Gerő Ernő rádióbeszédére, Mindszenty József kiszabadítására, a Trombita téri gyűlésre. A legtöbb bolt zárva tartott. A közelünkben egy hentes üzlet és egy kis pékség kinyitott, ott álltunk sorba kenyérért. Féltünk, mert úgy hallottuk, hogy a sorban állókra is lőnek. Nem volt egyszerű. Egyszer kimentünk gyalog a bolgárkertészethez, ami a mostani káposztásmegyeri lakótelep helyén volt. Zöldséget, krumplit vettünk. A tanítás néhány hétig szünetelt. A központtól távol eső iskolákban nem esett anyagi kár, és decemberben rendben folytatódott a tanítás.

– *Hosszú tanári pályája során vajon össze lehet számolni, hány diák került ki Marika néni keze alól...*

– Nem tudnám megmondani. Most voltam egy 55 éves érettségi találkozón. 23-an érettségiztek, most 12-en voltunk együtt. Nagyon szerettem tanítani, szerettem a tárgyait és a gyerekeket is.

– *Biztosan tartja a kapcsolatot most is a régi kollégákkal és az intézménnyel. Sokat változott az utóbbi években az iskola élete?*

– Ünnepi alkalmakkor szoktunk találkozni. Sokan vannak ma is ott, akikkel húsz évig is együtt dolgoztam. Sok a fiatal, főleg a nyelvszakosok között. A vezető nyelv az angol, de többen választják a németet, a franciát, sőt az orosz is.

– *A tanítás mellett egy másik kedves érdeklődési területe Újpest helytörténetének kutatása. Mikor, hogyan kezdődött ez a munka? Ki vagy mi adta az első lökést, hogy foglalkozzon településünk történetével?*

– Az ötvenes évek közepén ismerkedtem meg alaposabban Újpesttel. Neogrády László, a Megyeri úti iskola tanára, az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény megalapítója hívta fel a figyelmemet Újpest érdekes múltjára. Hozzájárult ehhez, hogy a hatvanas évek elején a Hazafias Népfront indított egy vetélkedősorozatot a fővárosi kerületek között. Egy



Gyémántdiploma átvétele 2002-ben

óvoda építését lehetett fődíjként megnyerni. A vetélkedő első fordulóját meg is nyertük, de sajnos a döntőben nem mi nyertünk, hanem, ha jól emlékszem Kispest, ők kapták az óvodát. Néhány tanárkollégámmal kezdtük el az anyaggyűjtést a múlt emlékeivel kapcsolatban. Segítséget jelentett a tanács művelődési osztályán dolgozó Krajcár Jánosné és Bokor László tanár, aki az általunk gyűjtött információkat rendszerezte. Ez lett az alapja a később a Kossuth Kiadónál Gerelyes Endre történész által szerkesztett Újpest története című könyvnek, melynek művelődéstörténeti és kulturális részét én írtam. Elkészítettem az újpesti lapok bibliográfiáját, foglalkoztam a gazdag amatőr és hivatásos színházi élettel, amely szünet nélkül harcolt egy önálló kőszínház létesítéséért; kutattam az újpesti közoktatás kezdeteit. Szinte minden szabadidőmet a Széchényi Könyvtárban töltöttem, ahol a legtöbb forrásanyagot találtam. Sok közéleti eseményt is tanulmányoztam. A lapokban találkoztam többek között Kassák Lajos, József Attila, Kosztolányi Dezső egy-egy ide köthető versével. Kosztolányi például elnökkölt Újpesten, egy a lakosság körében meghirdetett helyesírási vetélkedőn. Fontosnak tartom elmondani, hogy olyan kiváló csapattal dolgozhattam együtt hosszú évekig a helytörténeti munkában, mint Kadlecovits Géza, Nyárs Csaba, Iványi János és felesége, Gizike. Tagja vagyok egy nagyon kedves, inspiratív társaságnak, az Újpesti Városvédő Egyesületnek, amelyet Kadlecovits Géza alapított, majd vezetését dr. Miletics Iván vette át. Az egyesület új lendületet kapott, amikor dr. Kovács Ivánné, Margitka lett a vezetőnk.

– *Az újpesti újságok bibliográfiájából kitűnik, hogy egyes időszakokban több lap is megjelent ebben a 60-80 ezres városban. Hogy tudtak vajon megélni?*

– Általában mindegyik más-más politikai irányzatot képviselt. A lapokra kevesen fizettek elő, de sokan olvasták őket. Akkoriban a kávéházi újságolvasás, a közösségi tájékozódás divatja élt. Az újpesti lapok szerkesztői és olvasói sok mindenben különböztek egymástól, de mindegyikük egy célra törekedett: mind gazdasági, mind kulturális téren felvirágoztatni Újpestet.

– *Örömmel tapasztalom, hogy ma is jó*

egészségnek örvend, rendszeresen olvashatjuk írásait a Helytörténeti Értesítőben. Milyen kulturális témákat tart fontosnak, feldolgozandónak Újpesttel kapcsolatban?

– Nagyon érdekel például, hogyan élt az országos vagy fővárosi köztudatban Újpest. Mit tudtak róla, hogyan értékelték a múlt század első felében-közepén az önálló iparváros művelődési, kulturális tevékenységét, eredményeit? Figyelemre méltó, hogy milyen nagy szerepe volt a magyar nyelvnek az első sorban német nyelvű Pest mellett. Már 1850-ben magyar nyelvű iskolai bizonyítványt adtak ki, és 1877-ben magyar nyelvű helyi újság, az Újpesti Értesítő jelent meg. Színházak, társaságok, egyesületek éltek és segítették egymást, teremtették meg az újpestiséget. Nem lehet elégszer hangsúlyozni mindezt, s mindezeket meg kell ismertetni a mai újpestiekkel, hogy követendő például szolgáljanak az új polgári létben. □



Szlovéniában 2009-ben

Könyvek Újpestről és újpestiektől



33 interjúalany, 33 életút szerepel a közelmúltban megjelent igényes tipográfiai kötetben, amelyeket a Helytörténeti Értesítő utóbbi évtizedének legérdekesebb beszélgetéseiből válogatott a szerkesztő, Szöllősy Marianne. A családi és

szakmai történetekből mozaikszerűen áll össze a valaha-volt város története. A településen egykor az iparosok, gyári munkások civil egyesületekbe, sport- és művészpártoló körökbe szerveződtek, ugyanakkor egyes „epizódokból” képet kapunk a nyomor mélységeiről és a polgári jólét hétköznapijairól is. A szerkesztő kitűnő arányérzékkel vezeti át az olvasót a múltból a „létező” szocializmusba; a kötet ebből a korszakból is számtalan különleges életpályát és érdekes információt tartogat. Az Újpesti Önkormányzata által támogatott könyv valamennyi „hőse” az újpesti hagyományok ismerője, folytatója vagy teremtménye. A kötet megvásárolható az Újpesti Helytörténeti Gyűjteményben (Bp. IV. Berda J. u. 48.)



Bertalan Tivadar, Újpest díszpolgára látványtervező, képzőművész, író legújabb könyvében a kép és a szó elválaszthatatlan egységét valósította meg. Címadó írásában az emberi szellem egyik legfontosabb ismérvéről, a lelkiismeretről elmélkedik. A szerző művészetét számtalan magyar és külföldi játékfilm látványterve, grafikák, kiállítások sora és néhány (saját elnevezése szerint „egyszemélyes”) könyv jelzi. Ez a kötete is gazdag élményanyagból táplálkozó, grafikákkal kísért, gyakran groteszk látásmódot tükröző írások gyűjteménye. A Töporin az angyal szerves folytatása a Hangok a papírgalacsinból című kötetnek. Bertalan Tivadart 2010 szeptemberében a Cédus Művészeti Alapítvány Napút-díjjal tüntette ki. A könyvet az Agora könyvkiadó adta ki.

Újpesten horgonyzott a Lajta

A Szent István napi ünnepségeket követően Újpesten horgonyzott a Lajta monitor. A nevezetes hadihajót két évtizednyi szolgálatot követően, 1893-ban az újpesti hajógyárban építették át. 2010-ben teljesen felújították a folyami matuzsálemet. Megújulását követően mintegy három héten át az újpestiek féláru belépőjegygyel, az öböl partjának József Attila utcai lejárataánál tekinthették meg.

Kitüntetések

Az Újpesti Városnapok keretében, augusztus 29-én dr. Derce Tamás polgármester ünnepség keretében nyújtotta át az önkormányzat kitüntetéseit. Újpest díszpolgára elismerésben részesült: Bertalan Tivadar képzőművész, art-direktor, Horváth Zoltán, az Egek Királynéja Főplébánia plébánosa, dr. Kőrös András, a Legfelsőbb Bíróság tanácsvezető bírója, az Újpesti Közművelődési Kör ügyvivője.

Október 23-án Neufeld Györgyné, a polgármesteri hivatal alpolgármesteri titkárságának referense Bessenyei György-díjat kapott közművelődési tevékenysége elismeréseként.

Győztek a házigazdák

2010. október 15-én hét középiskola csapata részvételével, a Károlyi István 12. Evfolyamos Gimnáziumban került sor az Újpesti Helytörténeti Alapítvány által meghirdetett vetélkedőre. Az élen a házigazdák csapata végzett: Pálkás Bernadett, Takács Flóra, Tóth András, Sipos Balázs, Cseri Zoltán. Felkészítő: Takács Judit tanárnő. Második helyezést ért el a Könyves Kálmán Gimnázium, a harmadik helyezettnek járó díjat a Babits Gimnázium diákjai vehették át.

Szobrot kapott a gyáralapító

Szeptember 24-én a Pozsonyi út Tavasz utca sarkán került sor Wolf Emil vegyész mellszobrának felavatására. A Chinoin Gyógyszer-gyár alapítójának bronz portréja Tóth Dávid szobrászművész alkotása. A Sanofi-Aventis/Chinoin és Újpest Önkormányzatának támogatásával készített mellszobrot Wintermantel Zsolt országgyűlési képviselő avatta föl.